

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

СТАНІСЛАВ ОЛЬГА ВАДИМІВНА

УДК 811. 133.1'367'342.8

**ДИНАМІКА КОГЕЗІЇ ТА СЕПАРАТИЗАЦІЇ
У СУЧАСНІЙ ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ**

Спеціальність 10.02.05 – романські мови

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філологічних наук

Київ–2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі романської філології Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор філологічних наук, професор
КРЮЧКОВ Георгій Георгійович,
Інститут філології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри романської філології.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
КАГАНОВСЬКА Олена Марківна,
Київський національний лінгвістичний університет,
професор кафедри іспанської та французької
філології;

доктор філологічних наук, професор
ПОМІРКО Роман Семенович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри французької філології;

доктор філологічних наук, доцент
КОСОВИЧ Ольга Василівна,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
завідувач кафедри романо-германської філології.

Захист відбудеться «24» листопада 2017 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.11 Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01033, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 14.

Із дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці імені М. О. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка (01033, м. Київ, вул. Володимирська, 58, к. 12).

Автореферат розісланий «21» жовтня 2017 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

канд. філол. наук Клименко Л. В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дисертацію присвячено вивченню синтаксичних зв'язків, зокрема динаміці когезії та сепаратизації в сучасній французькій мові. Синтаксичні зв'язки в романістиці глибоко й усебічно досліджували О. О. Андрієвська, Н. Д. Арутюнова, Р. О. Будагов, В. Б. Бурбело, Л. Г. Веденіна, В. Г. Гак, З. О. Гетьман, К. Долінін, Л. І. Ілія, О. М. Кагановська, О. В. Литвиненко, Р. Г. Піютровський, М. М. Попович, Є. А. Реферовська, А. М. Рочняк, І. В. Смушинська, О. О. Соломарська, Ю. С. Степанов, Л. І. Ступакова, Н. О. Шигаревська, Н. Г. Філоненко, J.-M. Adam, Ch. Bally, Ch. Berthelon, F. Brunot, D. Cohen, J. Damourette, J. Dubois, O. Ducrot, Y. Frei, A. J. Greimas, L. Hébert, A. Martinet, M.-L. Muller-Hauser, F. Rastier, F. Saussure, A. Sauvageot, A. Séchehayé, L. Senean, L. Tesnière, T. Todorov, R.-L. Wagner та ін. Учені детально й ґрунтовно описали зв'язки слів у словосполученні, простому та складному реченнях, дослідили проблеми синтаксису в різних аспектах (структурному, прагматичному, семантичному, стилістичному, когнітивному, у плані аналізу художнього мовлення, теорії тексту й ін.).

Роботу виконано в площині лінгвокультурологічного підходу, який уможливив об'єднання різних аспектів дослідження, проведення наукових пошуків на основі синтезу знань як лінгвістики, так і культурології, що дало змогу по-новому, більш цілісно та глибоко осягнути масштабність і динаміку синтаксичної думки на межі тисячоліть. Аналіз синтаксичних зв'язків (когезії та сепаратизації) обмежено ХХ ст. як найбільш динамічною, бурхливою й суперечливою епохою і в культурологічному, і в лінгвістичному відношеннях. Мова й культура ХХ ст. ще не стали історією, а проблеми й досі не втратили своєї актуальності.

Перші спроби розв'язання мовознавчих проблем взаємозв'язку та взаємозумовленості мови й культури, мови та мислення, мови й людини окреслено в працях В. фон Гумбольдта. Положення його концепції взаємодії мови та культури отримали свій подальший розвиток у наукових студіях Ш. Баллі, М. М. Бахтіна, І. Бодуена де Куртене, Л. Вайсгербера, Ж. Вандрієса, В. Г. Костомарова, Ж. Лакана, О. Ф. Лосева, О. О. Потебні, Е. Сепіра, Б. Уорфа, Н. Хомського, П. О. Флоренського, Р. О. Якобсона й інших учених.

У мовознавстві кінця минулого століття започатковано новий лінгвокультурологічний напрям досліджень. У наукових розвідках кінця 80-х – початку 90-х років мову розглянуто як тезаурус культури, а мовознавство – як науку, що вивчає закодовану в мові інформацію про культуру народу (Н. Д. Арутюнова, В. І. Вернадський, В. А. Маслова, Г. Г. Почепцов, Ю. С. Степанов, В. М. Телія, О. С. Яковлева). Крім того, встановлено тісний зв'язок мови й культури в процесі аналізу мови як матеріалу одного з видів культури – художньої літератури. Мовними засобами виразності творяться текст літературного твору, його художня своєрідність та культурна цінність. Ця сторона лінгвокультурологічної проблематики пов'язана з іменами М. Ф. Алефіренка, Ф. С. Бацевича, А. Вежбицької, В. В. Виноградова, Г. Д. Винокура, В. В. Воробйова, Б. В. Ейхенбаума, В. І. Кононенка, Ю. М. Караулова, В. А. Маслової, О. І. Потапенко, Ю. С. Скрєбнева, О. І. Чередниченка й ін.

Отже, вивчення культурно-мовних зв'язків визначають як один із важливих аспектів лінгвістичного дослідження та новітніх напрямів розвитку науки. **Актуальність** цієї студії пояснюємо підвищенням інтересу вітчизняних і зарубіжних мовознавців до розкриття зв'язку між виникненням, розвитком, функціонуванням тих чи інших мовних явищ та паралельними, збіжними процесами у сфері культури, науки, мистецтва. Проблематика наукової праці визначається об'єктивною потребою обґрунтування такого зв'язку з метою формування цілісного уявлення про мовну картину світу як феномен національної культури. Дослідження динаміки когезії та сепаратизації у французькій мові в межах лінгвокультурологічного підходу робить можливим глибше розуміння структурної подібності системи мови й феноменів культури.

Актуальність теми пропонованого дослідження зумовлена також орієнтацією мовознавчих робіт на комплексне та різноаспектне студіювання мовних явищ; на потребу поєднання традиційних принципів вивчення проблем синтаксису (структурний аналіз, семантичний, функціональний, стилістичний, когнітивний) і сучасних методологічних підходів до його розгляду (лінгвокультурологічний, семіотичний, соціолінгвістичний тощо).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано на кафедрі французької філології в межах наукової теми, що розробляється на кафедрі та є складовою частиною наукової теми Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Мови та літератури народів світу: взаємодія і самобутність», затвердженої Міністерством освіти і науки України (код 11 БФ 044-01).

Мета роботи – визначення динаміки когезії й сепаратизації в синтаксисі французької літератури ХХ ст. в лінгвокультурологічному аспекті.

Поставлена мета передбачає виконання таких **завдань**:

- визначити основні закономірності та тенденції розвитку синтаксичної системи французької мови;

- обґрунтувати наявність зв'язку між тенденціями еволюції різних феноменів культури французького народу і його мови як частини духовної культури;

- розкрити зміст понять «когезія» та «сепаратизація» в контексті лінгвокультурологічного аналізу;

- визначити на лінгвокультурологічній основі етапи динаміки когезії й сепаратизації в сучасній французькій мові;

- розробити методологічну базу для аналізу когезії та сепаратизації як мовних і культурологічних одиниць;

- розглянути когезію й сепаратизацію як синтаксичні зв'язки сучасної французької мови, що мають текстоутворювальне значення;

- виокремити основні композиційно-структурні типи синтаксичної когезії, ключові експліцитні та імпліцитні засоби її вираження;

- схарактеризувати синхронічну динаміку когезії на матеріалі французької літератури ХХ ст.;

- виявити причини й передумови виникнення синтаксичної сепаратизації в сучасній французькій мові;

– з'ясувати структурні особливості, семантичну сутність, графічне та інтонаційне оформлення, функціональне значення синтаксичної сепаратизації;

– схарактеризувати синхронічну динаміку сепаратизації на матеріалі французької літератури ХХ ст.;

– установити типологічні й корелятивні відношення між когезією та сепаратизацією на різних рівнях динаміки;

– обґрунтувати, що когезія й сепаратизація – це лінгвокультуреми, оскільки поєднують у собі як мовні характеристики, так і ознаки культури.

Об'єкт нашого дослідження – когезія та сепаратизація як асиметричні синтаксичні зв'язки, що забезпечують механізми ієрархічного й актуалізувального синтаксису.

Предмет дослідження – динаміка когезії та сепаратизації в сучасній французькій мові.

Методи дослідження. Концепція, мета та завдання наукової праці зумовили трьохрівневу методологію дослідження: філософську, загальнонаукову й спеціально-наукову. У дисертації використано такі *універсальні філософські закони*, категорії та методи пізнання природи, суспільства, мислення, мови й культури, як «закон єдності та боротьби протилежностей» (у порівняльному аналізі характеристик загальнокультурних парадигм епохи, визначенні принципів художніх напрямів, особливостей вираження, функціонального значення ієрархічного й актуалізувального типів синтаксису, у зіставному аналізі когезії та сепаратизації), закон «заперечення заперечення» (для пояснення механізмів динаміки когезії й сепаратизації), закон «переходу кількості в якість» (із метою обґрунтування основ виникнення нових якостей когезії та сепаратизації в ході еволюції). На всіх етапах роботи ми послуговувалися *філософськими категоріями* загального й часткового, необхідності та ймовірності, причини й наслідку, зв'язку теорії та практики, взаємодії зовнішнього й внутрішнього, одиничного та загального, об'єктивного й суб'єктивного тощо. Застосовано *філософські принципи* логічності, зв'язності, структурної ієрархії, взаємозв'язку мови та мислення, мови й свідомості. Під час розгляду, аналізу, систематизації мовного та позамовного матеріалу ми активно використовували такі філософські методи, як індукція й дедукція, аналіз і синтез.

У роботі застосовано низку загальнонаукових методів: *спостереження* (для отримання первинної інформації про предмет дослідження), *описовий* (уможливив якісний аналіз когезії та сепаратизації, установлення їхніх структурних, семантичних, стилістичних, образно-художніх характеристик), *методи систематизації й порівняння* (для визначення зв'язків між одиницями мови та культури, зіставлення їхніх структур, механізмів функціонування й вираження), *узагальнення* (під час установлення проміжних і загальних результатів дослідження). Аналіз мовного матеріалу зумовив вибір таких релевантних методів та прийомів, як *лінгвостилістичний аналіз* (для визначення структурно-композиційних, семантико-синтаксичних, образно-стилістичних особливостей когезії й сепаратизації), *функціонально-прагматичний аналіз* (зادля встановлення текстоутворювальної функції синтаксичних зв'язків у художніх текстах) та ін.

Спеціально-наукову методологію в дисертаційній праці представлено лінгвокультурологічною методикою *співвіднесення мовних знаків* (одиниць, явищ, категорій) зі *знаками культури*, яка окреслилась основним способом експлікації загальнокультурного значення, еволюції й подальших перспектив функціонування когезії та сепаратизації. У межах лінгвокультурологічної методики виокремлено семіотичний, інтерпретаційний і герменевтичний підходи як спеціальні методи дослідження.

Матеріалом дисертаційної роботи обрано твори французьких письменників ХХ ст., які виразно віддзеркалюють доміанти культурних парадигм епохи, а їхні автори удостоєні найпрестижніших національних та міжнародних нагород у галузі літератури (значна частина літераторів – лауреати Нобелівської премії): «Jean-Christophe» Р. Роллана, «Les Thibault» Р. М. дю Гапа, «Champs magnétiques», «Nadja», «Manifeste du surréalisme», «Poisson soluble» А. Бретона, «Le Paysan de Paris», «Traité du style», «Une vague de rêves» Л. Арагона, «Alcools», «Calligrammes. Poèmes de la paix et de la guerre 1913–1916» Г. Аполлінера, «Les épaves du ciel perdu» П. Реверді, «Sable de lune» Ж. Г. Арпа, «L'homme approximatif» Т. Тцари, «Poèmes saturniens» П. Верлена, «La peste», «L'Étranger» А. Камю, «À la recherche du temps perdu» М. Пруста, «La nausée», «Les mouches» Ж.-П. Сартра, «Les Faux-Monnayeurs» А. Жида, «Le geste d'Ève», «La rencontre», «Faux jour», «Le marchand de masques» А. Труайя, «Climats» А. Моруа, «Le nœud de vipères» Ф. Мопіака, «Terre des hommes», «Le Petit Prince» А. де Сент-Екзюпері, «Tropismes», «Le Planétarium» Н. Саррот, «Vipère au poing», «Au nom du fils», «Cri de la chouette» Е. Базена, «Le veuf joyeux» П. Даніноса, «En attendant Godot», «Oh les beaux jours» С. Беккета, «La cantatrice chauve», «Les Rhinocéros», Е. Йонеско, «La Modification» М. Бютора, «Dans le labyrinthe» А. Роба-Грійє, «Les rois maudits» М. Дрюона, «Les particules élémentaires» М. Уельбека. З указаних вище художніх творів методом суцільної вибірки виокремлено 1200 інтерпретаційних фрагментів, які слугували матеріалом для аналізу динаміки когезії та сепаратизації в сучасній французькій мові.

Наукова новизна одержаних результатів роботи полягає в тому, що в ній *уперше зроблено спробу узагальнити* теоретичні основи синтаксичних розвідок, синтезувати знання в галузі сучасної французької літератури, філософії, лінгвістики, культурології, мистецтвознавства та крізь призму лінгвокультурологічного аналізу запропонувати новий погляд на проблему синтаксичних зв'язків. Власне, у новому методологічному (полідисциплінарному) підході до розв'язання означеної мовознавчої проблеми полягає *новизна нашого дослідження*. *Уперше запропоновано* періодизацію динаміки когезії й сепаратизації у французькій літературі ХХ ст. на основі теорії коливання маятника загальнокультурних парадигм. *Набули подальшого розвитку* теоретичні положення сучасного комунікативного синтаксису французької мови (теорія актуального членування речення, проблема синтаксичних внутрішньотекстових зв'язків, засобів актуалізації висловлення). У контексті дослідження *уточнено* термінологічні поняття «когезія» й «сепаратизація». *Уперше проведено* синхронічний аналіз когезії та сепаратизації на одному хронологічному зрізі (ХХ ст.) з урахуванням доміанти загальнокультурної

парадигми. Виокремлено рівні динаміки когезії й сепаратизації, встановлено їхні функціональні позиції та особливості використання. Розроблено критерії визначення динаміки когезії та сепаратизації як синтаксичних зв'язків у надфразній єдності, тексті. Установлено, що в ході еволюції когезія й сепаратизація в художньому тексті набувають значення текстоутворювальних одиниць сучасної французької мови. Обґрунтовано, що динаміка когезії й сепаратизації – це віддзеркалення (пряме або опосередковане) в мові тих суспільних процесів, світоглядних напрямів, художніх тенденцій розвитку, що відбувались у житті французького народу ХХ ст. Визначено корелятивні відношення між когезією й сепаратизацією залежно від рівня їхньої динаміки в синтаксисі сучасної французької літератури. Умотивовано, що когезія й сепаратизація – це лінгвокультуреми, оскільки поєднують у собі як мовні характеристики, так і ознаки культури.

Наукову новизну результатів дисертації відбито в **основних положеннях**, винесених на захист:

1. Синтаксис сучасної французької мови – це складна мовна підсистема, що характеризується гнучкістю, відкритістю, динамічністю; вона не є абсолютно збалансованою, прагне рівноваги та перебуває в постійному генезисі. Ключовим у синтаксисі залишається поняття «зв'язку», який становить базис, зміст і форму всієї синтаксичної системи. Комунікативний синтаксис сучасної французької мови представлено такими різновидами зв'язку, як когезія та сепаратизація. Статусу когезії й сепаратизації ці синтаксичні зв'язки набувають у межах динамічної синтаксичної структури – надфразної єдності, тексту.

2. Когезія втілює принципи класичного, ієрархічного, структурного синтаксису, є мовною нормою. Вона забезпечує внутрішньотекстові структурно-граматичні зв'язки висловлень у надфразній єдності, тексті. Це категорія логічного плану, яка регулюється в синтагматичному розрізі, характеризується відповідністю актуального членування висловлення його граматичній структурі. Сепаратизація належить до актуалізувального типу синтаксису, якому властиві відносний аграматизм, алогізм, порушення структури, розчленованість, ослаблення й розпад синтаксичних зв'язків, невідповідність граматичних, інтонаційних меж висловлення його актуальному членуванню.

3. У культурологічному плані динаміка когезії та сепаратизації має *циклічний характер* (функціонують почергово, за принципом маятника, залежно від домінанти культурної парадигми). Перша половина ХХ ст. – чергування антропоцентричної й біюкосмічної культурних парадигм, що зумовлює паралельний розвиток синтаксичних зв'язків (когезії й сепаратизації) із домінантними перевагами то когезії (у літературі реалістичного напрямку), то сепаратизації (у літературі модернізму). У другій половині ХХ ст. синтаксичні зв'язки не розвиваються паралельно, а перетинаються, перехрещуються в одному текстовому фрагменті, відображаючи специфіку літератури постмодернізму та лінгвокультурні зміни епохи.

4. У синхронічному плані когезія й сепаратизація проходять кілька рівнів динаміки, яка розгортається у двох напрямках: вертикальному та горизонтальному. *Вертикальна* динаміка активізує видозміни когезії й сепаратизації згори донизу: від

синтаксичних різновидів міжфразового зв'язку до внутрішньотекстових, що мають текстоутворювальне значення, і лінгвокультурум. *Горизонтальна* (лінійна) направленість когезії та сепаратизації засвідчує, що на *першому* рівні динаміки когезія/сепаратизація належать мові літератури певного художнього напрямку (реалізму/модернізму) або характеризують ідіостилі лише окремих авторів; виступають ключовими, важливими синтаксичними зв'язками, що мають високий рівень стилістичної виразності; перебувають у сильній функціональній позиції. На *другому* – проникають у мову літератури незалежно від її художньої спрямованості, виявляються у творчості письменників різних напрямів, стилів, жанрів; не втрачаючи свого афективного значення, вони виступають додатковими синтаксичними зв'язками; перебувають в ослабленій функціональній позиції. *Третім* рівнем динаміки когезії та сепаратизації окреслено їх функціонування в літературі постмодернізму; неможливо визначити, який із синтаксичних зв'язків основний, первинний, а який вторинний, додатковий; зберігаючи стилістичне забарвлення, якісно оновлюючись, когезія та сепаратизація перебувають у нейтральній функціональній позиції.

5. Мовна картина й картина світу – це різні семіотичні системи, однак вони характеризуються *структурною подібністю*. Лінгвокультурологічна методика дослідження робить можливим аналіз структури мовних явищ за допомогою декодування, інтерпретації інформації культурного рівня. Світоглядні зміни, трансформації у свідомості та духовному житті народу, розвиток науки й мистецтва, нові культурні змісти епохи прямо чи опосередковано віддзеркалюються на структурі мови, зумовлюють динаміку внутрішньотекстових синтаксичних зв'язків, визначають структуру тексту, активізують ті чи інші синтаксичні конструкції, мотивують виникнення нових способів структурування думки тощо. Когезія та сепаратизація уподібнюються до структури дійсності (явищ культури, науки, світоглядних поглядів і т. ін.) або ж деформують її відображення.

6. На збереження й удосконалення принципів класичного, традиційного зображення дійсності як у живописі, музиці, театрі, кіно, архітектурі, скульптурі, так і в літературі (мові) зорієнтовано «оновлений реалізм». Техніка зв'язку, яка встановлює ієрархічну підпорядкованість частин, логічність, точність вираження, забезпечує пропорційність, цілісність, завершеність структури, загальну гармонію твору, співвідноситься з першою (антропоцентричною) культурною парадигмою, принципами ієрархічного (структурного) синтаксису та когезією.

7. На винайдення нових експресивних прийомів і методів вираження, пошук власної художньої мови, руйнування стандартів, новаторство, спрощеність форм, порушення ієрархії, антитрадиціоналізм, алогізм, аграматизм, суб'єктивізм спрямована модерністська художня тенденція. Техніка актуалізації образу, яка висунула поняття монтажу, колажу, фрагментарності, розчленованості, зміщення пропорцій, розриву цілісності, виділення окремих деталей, виокремлення елементів, частин цілого, безсистемності, структурної незавершеності, корелює з другою (біюкосмічною) культурною парадигмою, принципами актуалізувального синтаксису й сепаратизацією.

8. Постмодернізм кінця ХХ ст. на засадах плюралізму об'єднав різні типи мислення, форми світосприйняття, доміанти антропоцентричної та біюкосмічної культурних парадигм. На основі такого синтезу ідей і принципів епоха постмодернізму уможливила гармонійне співіснування минулого культури з її теперішнім, урівноваживши реалізм та модернізм, конкретику й абстрактність, експеримент та узвичаєність, новаторство й традиції. Синтаксис постмодерністської прози не можна вважати повною мірою ні ієрархічним, ні актуалізувальним. У синтаксичній тканині постмодерністського художнього тексту окреслено динаміку до синтаксичного як злиття, так і розчленування. Сплетіння різних синтаксичних зв'язків – когезії та сепаратизації, – що водночас органічно поєднуються в одному текстовому фрагменті, приводить у рівновагу тенденції до компресії й декомпресії, забезпечуючи збалансованість синтаксичних традицій та інновацій.

9. Динаміка когезії й сепаратизації вписується у філософську діалектичну тріаду: теза – антитеза – синтез. Домінанти першої антропоцентричної культурної парадигми, художній реалізм, ієрархічний синтаксис, когезія – це теза, вихідний момент у процесі діалектичного розвитку. Перехід до принципів другої біюкосмічної культурної парадигми, виникнення модернізму, активізація актуалізувального синтаксису, використання сепаратизації – це антитеза, заперечення, протилежність, опозиція до тези, що зумовлює еволюцію. Епоха постмодернізму – зближення відмінних літературних жанрів, вільне поєднання різних засобів вираження, гармонійне використання протилежних синтаксичних зв'язків, стильовий плюралізм, поліфонія й т. ін. – окреслюється як синтез тези та антитези, третій етап філософської діалектичної тріади.

10. Когезія й сепаратизація – лінгвокультуреми, оскільки поєднують у собі як мовні, так і культурні тенденції, принципи, ознаки епохи. Як культурні знаки – це фрагменти дійсності, картини світу, що, зазвичай, створюють національну, ідейну, світоглядну маркованість народу (відображені у філософських поглядах, наукових теоріях, творах мистецтва тощо). Як мовні знаки – це синтаксичні зв'язки, що набувають текстоутворювального значення. Текст – це істинний перетин лінгвістики й культурології, оскільки належить мові, є її вищим ярусом і водночас формою існування культури. Когезія та сепаратизація як мовні й культурні одиниці мають спільну понятійну основу, на якій ґрунтуються мовлення, мислення та культура. Лінгвокультуреми формують (мовними засобами) ядро культурного образу, ключові ідеї, визначальні символи нації й часу.

Теоретичне та практичне значення праці. Основні положення й висновки дослідження є певним внеском у сучасне романське мовознавство: у теорію тексту, комунікативну лінгвістику, інтерпретацію тексту, дискурсологію, лінгвістику тексту, синтаксис. У роботі набули подальшого розвитку концепції лінгвокультурології, лінгвостилістики, лінгвокраїнознавства, зокрема «єдності мови й культури», «мови та людини», «мови й менталітету народу», такі доміанти гуманітарної парадигми, як «антропоцентризм», «функціоналізм», «прагматизм».

Результати дослідження можуть стати підґрунтям для подальших лінгвокультурологічних розвідок на матеріалі мовних одиниць інших рівнів

(лексико-семантичного, синтаксичного, стилістичного) сучасної французької мови. Основні результати дослідження можуть бути використані в теоретичних курсах зі стилістики французької мови (розділи «Лінгвостилістичний аналіз тексту», «Синтаксис художнього тексту», «Засоби образності в мовленні», «Аналіз художнього мовлення»), теоретичної граматики французької мови (розділи «Синтаксис», «Прагматичні аспекти речення»), загального мовознавства (розділи «Мова й суспільство», «Мова та культура» «Мова й мовлення»), історії французької літератури ХХ ст.; у межах вивчення світової культури, історії культури Франції, лінгвокультурології. Отримані результати можна застосовувати під час викладання інших спецкурсів, пов'язаних із проблемами мови, семантики, синтаксису, літератури, філософії, культури. Теоретичні постулати наукової розвідки, методи й методики роботи з мовленнєвим матеріалом можна творчо використовувати в науковій діяльності як учених-теоретиків, так і викладачів-практиків філологічних спеціальностей.

Апробацію результатів дослідження здійснено на науково-методичних семінарах і засіданнях кафедри романської філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кафедри романських мов та інтерлінгвістики Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки; основні положення, проблематику дисертації оприлюднено на *сорока* всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях: «Мови і світ: дослідження та викладання» (Кіровоград, 2012, 2013, 2015, 2016); «Іноземна філологія у ХХІ столітті» (Запоріжжя, 2012); «Міжкультурна комунікація: мова – культура – особистість» (Острог, 2012, 2013, 2014); «Фестиваль науки» ВНУ ім. Лесі Українки (Луцьк, 2012, 2014); «Пріоритети германського та романського мовознавства» (Луцьк; Світязь, 2012, 2015); «Мова і культура» імені Сергія Бураго (Київ, 2012, 2014); «Лінгвокогнітивні та соціокультурні аспекти комунікації» (Острог, 2012, 2015); «Нова лінгвістична парадигма: теоретичні і прикладні аспекти» (Одеса, 2012); «Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і культурної комунікації» (Івано-Франківськ, 2013); «Взаємодія етнічних і планованих мов у контексті європейської інтеграції» (Луцьк, 2013); «Языки и мир: исследование и преподавание» (Кіровоград, 2014); «Сучасна філологія: актуальні наукові проблеми та шляхи вирішення» (Одеса, 2015); «Рівень ефективності та необхідність впливу філологічних наук на розвиток мови та літератури» (Львів, 2015); «Розвиток іншомовної компетентності: методичні, психологічні, лінгвістичні аспекти» (Тернопіль, 2015); «Сучасна філологія: тенденції та пріоритети розвитку» (Одеса, 2015); «Філологічні науки в умовах сучасних трансформаційних процесів» (Львів, 2015); «Дослідження різних напрямів розвитку філологічних наук» (Одеса, 2015); «Актуальні питання розвитку філологічних наук у ХХ столітті» (Одеса, 2016); «Сучасні наукові дослідження представників філологічних наук та їхній вплив на розвиток мови та літератури» (Львів, 2016); «Освіта і наука у вимірах ХХІ століття» (Дніпропетровськ, 2016); «Мова і засоби масової комунікації на сучасному історичному етапі» (Львів, 2016); «Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи» (Переяслав-Хмельницький, 2016, 2017); «Актуальні питання філологічних наук: наукові дискусії» (Одеса, 2016); «Новітні методи навчання

мов і літератур у сучасній вищій та середній школі» (Луцьк, 2016); «Філологія: сучасний погляд на вивчення актуальних проблем» (Запоріжжя, 2017); «Ключові аспекти розвитку сучасної науки» (Ужгород, 2017); «Мова у світлі класичної спадщини та сучасних парадигм» (Львів, 2017); «Структурно-семантичні і когнітивно-дискурсивні парадигми сучасного романського мовознавства» (Чернівці, 2017); «Мови, Науки та Практики» (Київ, 2017); на *п'яти* закордонних конференціях: «Гуманитарные и общественно-экономические науки в эпоху глобализации и универсализации» (Будапешт, Угорщина, 2013); «Научная дискуссия: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии» (Москва, Росія, 2013); «The Top Actual Researches in Modern Science» (Аджман, ОАЕ, 2015); «Розвиток країн Азії, Африки та Європи: минуле, сучасне, майбутнє» (Сеул, Південна Корея, 2015), «La dimension culturelle en Didactique, en Littérature et en Sciences du langage» (М'Сіла, Алжир, 2017).

Публікації. Основні положення, теоретичні та практичні результати дисертаційного дослідження висвітлено в 40 публікаціях, серед яких – одна монографія, 33 статті у фахових наукових виданнях України, *шість* – у зарубіжних періодичних наукових виданнях, що мають міжнародний стандартний серійний номер (ISSN), а також тези доповідей на міжнародних і всеукраїнських лінгвістичних конференціях. Загальний обсяг публікацій за темою дисертації – 45 друк. арк. Усі праці написані автором одноосібно.

Обсяг і структура дисертації. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до них та загальних висновків, списку використаних джерел (555 позицій, 155 із яких – іноземними мовами), довідкової літератури (18 найменувань), джерел ілюстративного матеріалу (40). Додаток до дисертації містить список публікацій за темою дослідження та відомості про апробацію результатів дисертації. Загальний обсяг роботи – 518 сторінок, основний текст – 425.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми та її актуальність; визначено мету, завдання, предмет й об'єкт наукового студіювання; розкрито наукову новизну та сформульовано положення, винесені на захист; представлено методи дослідження; висвітлено теоретичне та практичне значення праці; подано відомості про форми апробації, а також описано структуру дисертаційного дослідження.

У **першому розділі** «Синтаксичні когезія та сепаратизація в історико-лінгвокультурологічній перспективі дослідження» розглянуто теоретичні засади вивчення синтаксису в сучасній лінгвістиці. Стверджено наявність взаємозв'язку, зумовленості між тенденціями розвитку різних феноменів культури французького народу і його мови як частини духовної сфери. Запропоновано новий вимір динаміки когезії та сепаратизації в площині лінгвокультурологічного аналізу.

На основі критичного огляду теоретичної літератури з питань еволюції синтаксису, напрямів його студіювання з'ясовано, що визначальними для розвитку французької синтаксичної науки були наукові положення загальної

лінгвістики Ф. Соссюра, Ш. Баллі, А. Сеше; функціональної лінгвістики А. Мартіне, М. Мамудяна; структурного синтаксису Л. Теньєра; формальної граматики Ж. Дюбуа; психологічного структуралізму Ж. Галіше, М. Дессента, їхніх adeptів та послідовників. На основі учень науковців у французькому мовознавстві розроблено численні напрями й підходи до дослідження синтаксису, головні серед яких – структурний (формальний), семантичний і функціональний (комунікативний). У межах цих ключових напрямів студіювання класичного синтаксису успішно розвиваються новітні течії та школи, які засвідчують еволюційні тенденції синтаксису (прагматичний, когнітивний, стилістичний, комп'ютерний синтаксис, синтаксис тексту й ін.). Виокремлення різних аспектів, підходів до вивчення синтаксичної будови мови дає підставу усвідомити, наскільки багатогранною вона є в цілому та її синтаксична будова зокрема.

Грунтуючись на кращих традиціях французьких синтаксичних теорій, лінгвістична наука сьогодення збагачується щораз новими ідеями, положеннями, принципами, які застосовують нову оптику бачення проблем синтаксису. Наше дослідження розкриває проблему синтаксичних зв'язків, установлюючи взаємозв'язки, взаємозумовленості між окремими синтаксичними явищами (динамікою когезії та сепаратизації) і тенденціями розвитку культури, світоглядними ідеями, менталітетом французького народу, його національною картиною світу.

Вивчення мови через культуру (і навпаки) закладено в самій сутності мови, яка володіє найбільшою інформацією про світ та людину в ньому, прагне виходу за власні межі, намагаючись охопити дедалі більший простір духу. Мова й культура – системи, що значною мірою відрізняються одна від одної, однак є багато фактів, що вказують на спільну понятійну основу, на якій ґрунтуються людська мова, мислення та культура. Мова (як система) не відображає об'єктивної дійсності, але вона в певному сенсі визначає світогляд, світосприйняття, світорозуміння (картину світу), мислення людини; через структуру мови об'єктивно інтерпретуються феномени культурних цінностей. Мова й культура – «антропоцентричні сутності», що властиві людині, слугують їй і не мають ніякого значення без неї. У новітніх студіях активно дискутуються питання про спільність процесів розвитку різних форм мистецтва ХХ ст., науки, мови, духовності загалом, які складають єдину культурну ауру народу.

Огляд світоглядних, філософських ідей у Європі ХХ ст. (і у Франції в тому числі) відображає вічну боротьбу раціоналізму й ірраціоналізму, духовного та матеріального начал. На засадах раціоналістичних та ірраціоналістичних світоглядних напрямів, що об'єктивувалися в мові, формувалася мовна картина світу французького суспільства. Раціоналістичний – уможлилював подальший розвиток ієрархічної організації одиниць у мові, підтримував її нормативність, пропорційність частин у межах цілого, чіткість, точність, причинно-наслідкову послідовність, логічну зв'язність мовних структур. Ірраціоналістичний світоглядний напрям зумовлював порушення ієрархічної піраміди в мові, розпад зв'язків, спричиняв алогізм, аграматизм мовних структур тощо. Обґрунтовано, що духовна (світоглядна) сфера й мова як форми свідомості перебували в тісному взаємозв'язку та відображали менталітет французького народу, його мовно-культурну картину світу.

Установлено, що багато філософських, культурологічних учень безпосередньо пов'язані з мовою або ж ґрунтувалися на досягненнях мовознавства, що ще раз підтверджує думку про необхідність і можливість досліджувати мовні процеси в контексті загальнокультурних. Ідеї філософа М. Гайдеггера знайшли своє пряме втілення в художній практиці письменників-екзистенціалістів. Концепція ігрової культури Й. Гейзінґи засвідчила, що мистецтво модернізму винаходило новий, небувалий тип поведінки (який реалізувався в мові й, зокрема, у синтаксисі), що тяжів до глибокої іронії, відходив від реалістичних форм зображення. Структурна антропологія К. Леві-Стросса, постструктуралізм М. Фуко й Ж. Дерріди ґрунтувалися на знаковій теорії, ідеї системності мови, дуалізмі позначення та позначеного в структурній лінгвістиці Ф. де Соссюра. Роботи М. Фуко стосовно проблем мови як інструменту влади можна вважати потужним імпульсом для розвитку соціолінгвістики в 70-ті рр. Напрацювання Ж. Дерріди щодо пошуків першооснов сучасного стилю мислення, передусім художнього, стали основою в теорії постмодернізму.

Дослідження засвідчило, що розвиток сучасної науки (як і мови), для якої характерні відкритість, динамічність структури, передбачає зосередження уваги на елементах непередбачуваності, випадковості, варіативності, імовірності, які пов'язані з глибинними процесами змін картини світу загалом. Наукові відкриття ХХ ст. представляють результати успішного поєднання різних форм, способів мислення (аналітичного й образного, логічного та інтуїтивного, точного, конкретного, математичного й абстрактного, метафізичного), а наукові розвідки спрямовано на пошуки істини, ідеї, концепції, образу, конструкції, які б могли відповідати універсальним цілям й ідеалам сучасної людини.

Виявлено, що всі художні тенденції, течії, напрями початку ХХ ст. в усіх видах мистецтва (живописі, музиці, театрі, кіно, архітектурі, літературі) проголосили основою свого творчого методу свободу вираження, антитрадиціоналізм, алогізм, суб'єктивізм. З одного боку, отримали нове дихання класичні художні традиції, із другого – зароджувалося нове мистецтво – модернізм, – що найбільш виразно, цілісно та всебічно відобразило образи й ідеї часу.

Модернізм збагатив світову культуру за допомогою нових виражальних засобів. Одна з рис його розвитку у Франції початку минулої епохи – винайдення нових експресивних прийомів і методів вираження, пошук власної художньої мови, яка б стала засобом живого спілкування людей. Руйнування стандартів, енергія вираження, спрощеність форм, порушення ієрархії, колажність, розчленованість (кольорів, звуків, структур, граматичних зв'язків) – ось ті спільні, домінуючі характеристики, що визначали тенденції розвитку мистецтва та мови ХХ ст.

Паралельно або відносно почергово з модернізмом продовжував свій розвиток «оновлений реалізм», який, з одного боку, орієнтований на збереження й удосконалення принципів класичного, традиційного зображення дійсності як у живописі, музиці, архітектурі, театрі, кіно, так і в літературі (мові), а з другого – також прагнув нових форм, ідей, новітнього, більш глибокого сприйняття

дійсності. Як наслідок, одночасно співіснували правильні геометричні форми, пропорції й кубізм, ташизм, дрипінг у живописі; гармонійна та атональна, імпровізаційна, джазова музика; раціоналізм, консерватизм і функціональний конструктивізм в архітектурі; академічні драматургічні основи й нестандартні форми гри в театрі; класичне та новаторське французьке кіно; ієрархічний синтаксис й актуалізувальні структури розмовного мовлення.

Отже, обґрунтовано наявність тісного зв'язку, взаємозалежності та взаємозумовленості між тенденціями розвитку художньої культури Франції ХХ ст., суспільними процесами, трансформаціями у світогляді, змінами в громадянській свідомості (менталітеті) та мовою як частиною духовної культури народу. Філософське, наукове й художнє мислення були тісно переплетені та склали мовно-культурну картину світу французького народу.

Розгляд динаміки когезії й сепаратизації в сучасній французькій мові в нашому дослідженні тісно пов'язаний із поняттям «культурних парадигм» (термін О. К. Якимовича) і законом маятника Д. І. Чижевського.

Чеський культуролог Д. І. Чижевський запевняє: вони (парадигми) за принципом коливання маятника постійно змінюють одна одну. Динаміка розвитку синтаксичних зв'язків французької мови ХХ ст. вписувалась у дію двох культурних парадигм: антропоцентричної та біокосмічної. Перша проявлялась і в мові, і в науці, і в мистецтві як чітко структурована система, яка адекватно формулювала й виражала думки, найточніше здійснювала комунікативні функції. Отже, можна стверджувати, що когезійні зв'язки в літературній мові, раціоналістичні ідеї у філософії, принципи ієрархічності, сполучуваності, логічності, точності, конструктивізму, завершеності, цілісності й загальної гармонії кольорів, звуків, частин у цілому, слів, висловлень у тексті, складників у цілісній системі в різних видах мистецтва – це явища однієї культурної парадигми (антропоцентричної), однієї системи мислення та відчуттів, однієї картини світу французького народу (тільки засоби різні).

Другій парадигмі властиві такі процеси, як варіативність, стильова еkleктика, порушення ієрархічної організації синтаксичних одиниць, незбіг граматичного членування висловлення з актуальним, розпад зв'язків, які зумовлені загальним демонтажем морально-етичних цінностей, ірраціональними імпульсами, хаосом, фрагментарністю, безсистемністю, дисгармонією суспільних процесів. Отже, розчленовані синтаксичні конструкції (сепаратизація) у літературній мові, ірраціоналістичні теорії у філософії, зображення окремих елементів, акцентування деталей, частин цілого, фрагментарність, динаміка, експресія вираження, зміщення пропорцій в архітектурі та скульптурі, техніка колажу, ташизму, утрата перспективи, цілісності моделі в живописі, атональна музика й імпровізаційний джаз, нестандартні прийоми гри в театрі абсурду, монтаж сцен, широкий план у кіно – це прояв тенденцій однієї культурної парадигми (біокосмічної), однієї картини світу.

Згідно із законом маятника доведено, що в першій половині ХХ ст. динаміка сепаратизації та когезії має циклічний характер, вони існують почергово,

відповідно до превалювання тієї чи тієї культурної парадигми. Кінець ХХ ст. – це пік епохи постмодернізму, відбулося своєрідне поєднання взаємовиключних принципів класицизму (реалізму) й авангардизму, збереження традицій та введення інновацій, що свідчить про специфічний процес перехресного розвитку другої (біюкосмічної) й першої (антропоцентричної) парадигм.

Дослідження підтвердило гіпотезу, що зміни, які відбуваються в мові й синтаксисі зокрема, зумовлені лінгвокультурологічними чинниками. На матеріалі цієї наукової розвідки ми показали, що мова є невід'ємною складовою частиною загальнокультурної парадигми, а вектор мовного розвитку визначається домінантною парадигмою епохи.

У другому розділі **«Методологічні засади дослідження когезії та сепаратизації в сучасній французькій мові»** напрацьовано загальну стратегію й методологічні основи проведення наукової розвідки; означено термінологічний апарат дослідження; розроблено комплексну методику аналізу когезії та сепаратизації у світлі лінгвокультурологічного підходу.

Зважаючи на мету, об'єкт і предмет дисертаційної роботи, методологічне підґрунтя дослідження склали як класичні (традиційні), так і новітні методи й підходи до наукового студювання. Філософська методологія означила загальну стратегію дослідження. Низка загальнонаукових методів (спостереження, описовий, метод систематизації, порівняння, узагальнення, абстрагування...) забезпечила цілісність, структурність, взаємозв'язок елементів у межах структури, створила умови для комплексного вивчення поставлених завдань. Лінгвостилістичний аналіз у поєднанні з функціонально-прагматичним визначили важливі етапи дослідження мовного матеріалу в контексті проблеми.

Спеціально-наукову методологію в дисертаційній роботі представлено новітньою лінгвокультурологічною методикою *співвіднесення мовних знаків* (одиниць, явищ, категорій) *зі знаками культури*. Концепція «єдності мови й культури» – це та наскрізна ідея, що зумовила розроблення цієї методики. Вихідним є мовний ракурс дослідження, він уможливорює продуктивний синтез знань про культуру, менталітет народу, картину світу, що виражаються в художньому тексті за допомогою мови.

Методика лінгвокультурологічного аналізу включає такі етапи:

1. Визначення мовних одиниць дослідження та їх співвіднесеності із загальнокультурними парадигмами, картиною світу, мистецькими художніми тенденціями на конкретному хронологічному зрізі (антропоцентричний, компаративний підходи).

Відповідно до теми дослідження об'єктом наукової праці окреслено когезію й сепаратизацію як синтаксичні зв'язки одиниць вищого рівня (висловлень у надфразовій єдності, тексті). Матеріалом для аналізу обрано художні твори відомих французьких письменників ХХ ст., які виразно віддзеркалюють загальні культурні, духовні, світоглядні домінанти часу. На основі вчення про культурні парадигми та теорії коливання маятника Д. І. Чижевського встановлено, що когезія співвідноситься з першою антропоцентричною парадигмою й традиціями

художнього реалізму в мистецтві, сепаратизація – із другою культурною парадигмою (біокосмічною) та принципами модернізму.

2. Аналіз мовних одиниць задля обґрунтування спільної (відмінної) спрямованості механізмів розвитку одиниць двох різних семіотичних систем – мови та культури (семіотичний, компаративний підходи).

Цей методологічний етап передбачає виявлення причин, передумов виникнення тієї чи іншої мовної одиниці, аналіз її структурних, семантичних, просодичних, стилістичних, когнітивних, функціональних й інших особливостей крізь призму культурної інформації, що в ній закладена.

У нашому дослідженні екстраполяція результатів аналізу мовного матеріалу на загальнокультурне тло (основу) довела, що механізм зв'язування, який устанавлює ієрархічну підпорядкованість частин, забезпечує цілісність структури, співвідноситься з першою культурною парадигмою, принципами ієрархічного синтаксису та когезією. Механізм актуалізації образу, який висуває поняття монтажу, фрагментарності, розчленованості, корелює з другою культурною парадигмою, принципами актуалізувального типу синтаксису й сепаратизацією. Отже, стверджується певний ізоморфізм структур двох різних семіотичних систем (мовної та культурної) у функціональному плані.

3. Експлікація значення мовної одиниці як культурного знака – лінгвокультурами (інтерпретаційний, герменевтичний підходи).

На цьому етапі лінгвокультурологічної методики доведено, що когезія та сепаратизація поєднують у собі як мовні, так і культурні ознаки. Як мовні одиниці це синтаксичні зв'язки висловлень у надфразній єдності, тексті, що мають текстоутворювальне значення; як культурні – фрагменти дійсності, що, зазвичай, створюють національну, ідейну, світоглядну ідентичність народу. Отже, когезія та сепаратизація визначаються як лінгвокультурами, що мають спільну понятійну основу, на якій ґрунтуються мова (мовлення), мислення (менталітет), культура, картина світу народу.

Розроблена методика виявляє комплексний підхід до вивчення феноменів мови, чим засвідчує діалектичну єдність мовного й позамовного змістів, уможливує усвідомлення діалектичної взаємодії культури народу і його мови.

У межах лінгвокультурологічної методики виокремлено семіотичний, інтерпретаційний та герменевтичний підходи як спеціальні методи дослідження. У нашій роботі *семіотичний підхід* підтвердив структурну подібність семіотично різних систем – мови й культури. *Герменевтичний підхід* сприяв більш глибокому розумінню, усвідомленню культурних і мовних феноменів, *інтерпретаційний* – роз'ясненню творів мистецтва, фактів культури, художніх творів, їхньої ідейно-естетичної, смислової й емоційної інформації на підставі відтворення авторського світогляду, у контексті загальнокультурної парадигми часу. Опрацювання теоретичних засад засвідчило, що методологічні основи лінгвокультурологічного дослідження ґрунтуються на таких домінантах сучасної парадигми гуманітарних знань, як *антропоцентризм, функціоналізм і прагматизм*.

Із виходом у площину тексту й внутрішньотекстових зв'язків такі ключові поняття нашого дослідження, як «когезія» та «сепаратизація», набули уточнення,

доповнення, розширили своє вихідне термінологічне значення. У дисертаційній роботі сформульовано дефініцію «когезії»: *когезія* – різновид синтаксичного зв'язку, який на основі формальних, логічних, традиційно-граматичних (експліцитних) та контекстуальних (імпліцитних) засобів сполучуваності висловлень у надфразній єдності, тексті забезпечує їхню семантичну й комунікативну цілісність. Когезія, устанавлюючи різні види зв'язку висловлень у тексті, має текстоутворювальне значення. Вона співвідноситься із законом мовної традиції, який «загальмовує» зміни в мові, прагнучи стабільності, сталості, збереження вже досягнутого. Під *сепаратизацією* розуміємо особливий синтаксичний зв'язок, що виникає в межах синтаксичної структури, яка побудована за допомогою розділення одного висловлення на кілька самостійних, що є інтонаційно та графічно відокремленими, проте єдиними за змістом. Ознака сепаратизованої структури – те, що її основа (базисна частина) не відображає всієї повноти змісту висловлення, яке поступово, у міру формування, наділяється новими деталями, доповненнями, що особливим чином прикріплюються до інтонаційно завершеного раніше сказаного. Сепаратизація окреслюється як ефективний засіб актуалізації синтаксису писемної мови; вона вирізняється структурним аграматизмом, стилістичною значущістю та підвищеною динамічністю в передаванні інформації. Сепаратизація співвідноситься із принципом економії зусиль, який зорієнтований на стислість, лаконізм, структурну спрощеність.

Обґрунтовано, що необхідність комплексного підходу до вивчення взаємозв'язку й взаємодії одиниць мови та культури характеризує лінгвокультурологію як наукову парадигму, що відображає цілісну структуру одиниць мовного й позамовного (культурного) змісту. Отже, головний інструмент пізнання, методологічний вектор нашої наукової розвідки – *синтезувальний підхід*.

У **третьому розділі «Динаміка розвитку синтаксичної когезії та особливості її реалізації у французькій літературі першої половини ХХ ст.»** визначено основні композиційно-структурні типи синтаксичної когезії; систематизовано експліцитні й імпліцитні засоби її вираження; окреслено синхронічну динаміку когезії на матеріалі французької літератури першої половини ХХ ст.

У ході дослідження встановлено, що основними структурними типами когезії є 1) когезія з послідовним зв'язком; 2) когезія з паралельним зв'язком; 3) когезія з комбінованим (змішаним) типом зв'язку. Важливу функцію в структурі цілісної синтаксичної структури виконують такі композиційні складники, як зачин та кінцівка.

Щодо засобів синтаксичної зв'язності, то вони неодноразово перебували в центрі уваги як вітчизняних, так і зарубіжних учених (Н. Д. Аругюнова, Ш. Баллі, М. М. Бобирева, Г. В. Бондаренко, Ф. Брюно, М. Коен, М. М. Попович, А. М. Рочняк, А. Сеше, Н. Я. Солганік, С. М. Софроній, Л. І. Ступакова, Л. В. Сухова, Л. Теньєр, Н. О. Шигаревська, Н. Г. Філоненко та ін.). Науковці класифікували їх за різними принципами, залежно від форми, способу вираження. Проте всі дослідження проводили, зазвичай, на рівні аналізу синтаксичного зв'язку окремих речень. Ми розглянули засоби когезії не речень між собою, а

висловлень у межах надфразної єдності, тексту, тобто коли вони отримують текстоутворювальне значення. Власне в такій функції синтаксична зв'язність набуває статусу когезії.

Серед експліцитних засобів когезії виокремлюємо дві основні групи одиниць, що уможлиблюють текстоутворювальну зв'язність висловлень: граматичні й лексико-семантичні. Вони легко декодуються, визначаються в тексті, мають формальну форму вираження, є логічними в побудові цілісного, завершеного повідомлення.

Залежно від форми вираження, імпліцитні засоби когезії класифіковані нами на такі, що формально повністю або частково корелюють із частинами тексту, і на засоби, що мають нульову кореляцію з його частинами. До першої групи належать порядок слів та висловлень у надфразній єдності, тексті, стилістичні й просодичні засоби зв'язку. У межах другої групи імпліцитних засобів когезії ми розглянули образну та асоціативну зв'язність. Незалежно від форми вираження, імпліцитні засоби когезії виконують, передусім, змістову, стилістичну, комунікативну функції в художньому тексті. На основі чуттєво-емоційної сфери читача вони творять певні образи (конкретні, абстрактні), викликають суб'єктивні асоціації, зв'язують своєрідним чином предмети, явища, ідеї, відчуття, здійснюють важливий процес художнього текстотворення.

Установлено, що динаміка когезії в синтаксисі французької мови ХХ ст. протікала в руслі ключових структурних закономірностей мови, сприяла їх закріпленню, уточненню та вдосконаленню. Аналіз засвідчив, що когезія першого рівня динаміки за допомогою своїх комбінаторних можливостей (структурних особливостей, граматичних, лексико-семантичних засобів) уможливила логічність, послідовність викладу думок, чітку композицію синтаксичних структур і завершеність тексту в цілому.

Наведемо приклад когезійного зв'язку висловлень у структурі художньої оповіді в реалістичному романі Р. Роллана «Жан-Христоф» («Jean-Christophe»):

Ses deux frères, effrayés par le silence de la maison en deuil, s'étaient empressés de la fuir (1). Rodolphe était entré dans la maison de commerce de son oncle Théodore, et il logeait chez lui (2). Quant à Ernst, après avoir essayé de deux ou trois métiers, il s'était engagé sur un des bateaux du Rhin, qui font le service entre Mayence et Cologne ; et il ne reparaissait que quand il avait besoin d'argent (3). Christophe restait donc seul avec sa mère dans la maison trop grande ; et l'exiguïté des ressources, le paiement de certaines dettes qui s'étaient découvertes après la mort du père, les avaient décidés, quelque peine qu'ils en eussent, à chercher un autre logement plus humble et moins coûteux (4).

Ils trouvèrent un petit étage – deux ou trois chambres au second d'une maison de la rue du Marché (5). Le quartier était bruyant, au centre de la ville, loin du fleuve, loin des arbres et de tous les lieux familiers (6). Mais il fallait consulter la raison, et non le sentiment ; Christophe avait là une belle occasion de satisfaire à son besoin chagrin de mortification (7). D'ailleurs, le propriétaire de la maison, le vieux greffier Euler, était un ami de grand-père, il connaissait la famille : c'était assez pour

décider Louisa, perdue dans sa maison vide, et irrésistiblement attirée vers ceux qui gardaient le souvenir des êtres qu'elle avait aimés (8) (R. Rolland, Jean-Christophe).

У наведеному уривку кожна з надфразних едностей є завершеною як у граматичному, структурному, так і в змістовому плані. Зауважимо, що всі висловлення зберігають фіксований порядок слів. Отже, наразі когезія зміцнює таку ознаку французького речення, як прогресивний порядок слів, що уможлиблює побудову чітких, логічно структурованих синтаксичних структур. Спостерігаємо сполучення 7 та 8 висловлень граматичними засобами когезії: використання сполучника й сполучного слова (*Mais... D'ailleurs...*). Сполучникова підрядність, коли окремі висловлення інтегруються в ускладнену за своєю внутрішньою організацією надфразну єдність, у якій усі зв'язки між елементами є маркованими, взаємозв'язаними й взаємозалежними, позначає ієрархічний тип синтаксису реалістичної прози

Виняткового значення набувають логічні когезійні зв'язки за участі слів-замінників – субститутів, як-от: *Rodolphe – il, Ernst – il, Christophe, sa mère – ils*; відзначаємо тісний взаємозумовлений прономінальний когезійний зв'язок висловлень. Когезійні функції особових займенників доповнюють присвійні, вказівні, безособові, неозначені займенники та детермінативи: *ses deux frères, son oncle, chez lui, sa maison, sa mère, ceux qui..., certaines dettes, tous les lieux familiers*. Аналіз фактичного матеріалу доводить важливість такого лексико-граматичного когезійного зв'язку в тексті, оскільки вона (когезія) розвиває, уточнює зв'язки між частинами повідомлення й тим самим розширює потенціал логічних міжфразових та внутрішньотекстових засобів зв'язку.

Когезія в ієрархічному типі синтаксису зумовлює не лише граматичні, змістові зв'язки між частинами надфразної єдності, тексту, але й їхню комунікативну спрямованість у ході оповіді. Комунікативну ієрархію висловлень у тексті експліцитно засвідчують як розглянуті вище синтаксичні структури підрядності, субститути, так і лексико-семантичні засоби когезії.

Означений фрагмент – це дві надфразні єдності описово-оповідного характеру, у яких усі висловлення об'єднані спільною мікротемою – ситуація в родині Крафтів після смерті батька (Мельхіора) та переїзд Христофа й Луїзи в нову квартиру. У межах цих надфразних едностей виокремлюються лексико-семантичні поля: 1) лексика на позначення родинних зв'язків (*la famille, les frères, l'oncle, la mère, le père, le grand-père*); 2) лексика, що позначає житло (*la maison, le logement, un petit étage, les chambres*); 3) слова, які маркують різноманітні почуття героїв, їхній внутрішній стан (*effrayés par le silence, la raison, le sentiment, chagrin de mortification, perdue dans sa maison vide, le souvenir des êtres qu'elle avait aimés*).

Систему когезійного зв'язку виразно представляють такі експліцитні засоби, як слова-кореляти. Наприклад, таким чином сполучені між собою 4 та 5 висловлення, а також 5- й 6-те. За допомогою синонімічних позначень (*un autre logement plus humble et moins coûteux* (4) – *un petit étage – deux ou trois*

chambres au second (5); *la rue du Marché* (5) – *le quartier* (6)) на основі явища кореференції (повторної номінації) здійснюється когезійний зв'язок висловлень.

Серед імпліцитних засобів когезії вирізняється стилістичний паралелізм, яким сполучені 1, 2, 3, 4 висловлення. Уживання стилістичних синонімів (*rue – quartier, maison – logement – petit étage – chambre, Rodolphe, Ernst – deux frères*), антонімів (*la maison trop grande – la maison vide, centre – loin de*), часткового повтору (*la famille – les lieux familiaux*) уможлиблює не лише логічну сполучуваність висловлень, але й надає їм стилістичного забарвлення та розкриває семантичне значення текстового фрагмента.

Отже, можемо стверджувати, що основним, визначальним чинником творення семантико-синтаксичного простору реалістичного художнього тексту виступає когезія, яка в ієрархічному типі синтаксису перебуває на першому рівні динаміки, у сильній функціональній позиції та через опосередкований синтаксичний зв'язок віддзеркалює загальні тенденції першої культурної парадигми.

За законами діалектики, когезія в синтаксисі сучасної французької мови розвивається, оновлюється, видозмінюється. Розглянемо її динаміку у французькій літературі модернізму, коли було зроблено спробу виходу синтаксису за межі стандартного, нормативного писемного мовлення, відбувалося своєрідне порушення цілісності ієрархічної піраміди, яка властива класичному, ієрархічному синтаксису й когезії зокрема. Художній текст модернізму представлений ієрархічним та актуалізувальним типами синтаксису, що зазвичай формуються на семантичній основі. У синтаксисі літератури модернізму когезія набуває новітніх характеристик і перебуває на другому рівні динаміки.

Матеріалом для аналізу слугуватимуть «Магнітні поля» («*Les champs magnétiques*») А. Бретона, відомого майстра психоаналізу та яскравого виразника сюрреалістичних ідей у Франції початку минулого століття. Назва книги апелює водночас і до фізики, і до метафізики, узагальнює ідею взаємного тяжіння й відштовхування між двома полюсами, які представляються як два письменники, котрі «автоматично» пишуть текст книги, або як свідоме та несвідоме, як автор і текст, як автор та читач, текст і читач та ін. «Магнітні поля» – це перший «автоматичний» текст, який складається з восьми частин, написаних за вісім днів, кожна з яких розпадається на окремі мініатюри. На перший погляд, сама суть радикального методу «автоматичного письма» унеможлиблює зв'язність, цілісність тексту ані на композиційно-структурному, ані на семантичному, ані на будь-яких інших мовних рівнях. Проте в ході дослідження виявлено, що навіть найнелогічніші, найбезглуздіші фрази, які виражають роботу підсвідомого, можуть бути когезійно зв'язаними (передусім імпліцитно). Розглянемо конкретний приклад:

La fenêtre creusée dans notre chair s'ouvre sur notre cœur (1). *On y voit un immense lac où viennent se poser à midi des libellules mordorées et odorantes comme des pivoines* (2). *Quel est ce grand arbre où les animaux vont se regarder ?* (3). *Il y a des siècles que nous lui versons à boire* (4). *Son goûter est plus sec que la paille et la cendre y a des dépôts immenses* (5). *On rit aussi, mais il ne faut pas*

regarder longtemps sans longue vue (6). Tout le monde peut y passer dans ce couloir sanglant où sont accrochés nos péchés, tableaux délicieux, où le gris domine cependant (7). Il n'y a plus qu'à ouvrir nos mains et notre poitrine pour être nus comme cette journée ensoleillée (8).

Tu sais que ce soir il y a un crime vert à commettre (9). Comme tu ne sais rien, mon pauvre ami (10). Ouvre cette porte toute grande, et dis-toi qu'il fait complètement nuit, que le jour est mort pour la dernière fois (11) (A. Breton, Champs magnétiques).

На композиційно-структурному рівні відзначаємо, що 1 й 2 висловлення з'єднуються ланцюговим типом зв'язку, що підтримується лексичними словами-скрепами (*notre chair – notre cœur – un immense lac*), обставинним прислівником (*y*), повторами присвійного прикметника (*notre*). Аналогічний тип зв'язку спостерігаємо між 3, 4 і 5 висловленнями. Ланцюгова когезія забезпечується спільним об'єктом опису – словом-корелятом (*ce grand arbre*), яке повторюється за допомогою займенникових стилістичних синонімів (*lui, son*). 6, 7 та 8 висловлення функціонують як паралельні синтаксичні структури, що не мають спільного члена висловлення; дія в кожному з висловлень відбувається незалежно від реми попереднього. Когезійний зв'язок простежено на імпліцитному рівні, що викликає певні образи, асоціації в читача. 9, 10, 11 висловлення знову поєднуються ланцюговим типом когезії: використання синтаксично-стилістичної анафори (*tu sais – comme tu ne sais*), стилістичних синонімів (*mon pauvre ami – tu*), займенникових корелятивів (*tu, mon, ce, cette*).

Як бачимо, на перший план виступають імпліцитні засоби зв'язку, що в сюрреалістичній прозі важко визначаються та піддаються аналізу. Це зумовлено ще й тим, що сюрреалістичний текст за своєю природою тяжіє до розпаду на частини, деталі, окремі елементи, розрізнені образи, які підкорюються грі уявлення, що вирвалася з-під контролю розуму.

Світ у «Магнітних полях» виявляється нелогічним, символічним, загадковим. «Магнітні поля» – це суцільна, усепроникна метафоричність. На нашу думку, важливо відзначити, що зв'язність тексту проходить своєрідним способом перетворення мовлення в зображення, у статичну художню мініатюру. Очевидно, що більшість образів, символів виступають безпосередніми передвісниками сюрреалістичного живопису, який своєю протиприродністю бентежить, викликає стан шоку, заціпеніння в глядача. Сюрреалістична метафора як важливий імпліцитний засіб когезії не уточнює, не пояснює, як, скажімо, метафора в реалістичному романі – вона кодує, дивує, ускладнює сприйняття. Метафора виступає в нехарактерній для неї функції, її межі важко визначити, оскільки все змішалось, змістилося, з'єдналося реальне й нереальне, надреальне та марення, конкретне й абстрактне. Когезійний зв'язок висловлень проходить складно, його непросто встановити, усвідомити. Проблемність визначення когезії в сюрреалістичному тексті зумовлена ще й тим, що тексти такого кшталту адресовані насамперед почуттям, відчуттям, а не розуму; визначальними є не думка, судження, а емоція, беззмістовний, абсурдний образ.

У дослідженні встановлено, що композиційну, структурно-семантичну цілісність модерністського тексту, його зв'язність, глибинний зміст та адекватну інтерпретацію уможливають, насамперед, імпліцитні засоби когезії (метафора, алегорія, символи). Усе це дає підстави стверджувати, що когезія в літературі модернізму перебуває на другому рівні своєї динаміки в частково ослабленій функціональній позиції; віддзеркалює такі домінанти другої культурної парадигми, як суб'єктивізм, алогізм, асоціативність; набуває текстоутворювального значення.

У четвертому розділі «Динаміка розвитку сепаратизації та особливості її функціонування у французькій літературі першої половини ХХ ст.» визначено причини, передумови виникнення синтаксичної сепаратизації в сучасній французькій мові; з'ясовано структурні особливості та семантичну сутність сепаратизованих структур; проаналізовано їхнє інтонаційне й графічне оформлення; встановлено функціональне значення. Досліджено та проаналізовано динаміку розвитку синтаксичної сепаратизації в площині тих лінгвокультурологічних процесів, що відбувались у французькій літературі, суспільстві й культурі впродовж першої половини ХХ ст.

Початок ХХ ст. – період утвердження модернізму, нових концепцій художнього образу світу та особистості. Своєрідність поезики модерністської літератури визначалася міфологічним моделюванням світу; відтворенням «потому свідомості»; зверненням до сфери підсвідомого й ірраціонального в людині; новим підходом до художнього втілення часо-просторових категорій; невірою в можливість утворення цілісної картини світу; підкресленим суб'єктивізмом, ігровою основою та іронією.

Дослідження засвідчило, що між основними принципами літератури модернізму, яка відображала визначальні положення другої (біюкосмічної) парадигми, і таким синтаксичним явищем сучасної французької мови, як сепаратизація, установився тісний причинно-наслідковий зв'язок.

Обґрунтовано, що сепаратизація – це явище комунікативного, актуалізувального типу синтаксису; вона є бінарною за структурою (передбачає наявність базисної частини та синтагми), лаконічною, стислою за формою й афективною за змістом. За позицією синтагми до базисної частини висловлення можна віднести такі види сепаратизації, як фінальна та серединна. Здійснений аналіз фрагментів художніх текстів уможливив визначення фінальної сепаратизації як контактної, а серединної – як дистантної. Більш поширеною у використанні виявилася сепаратизація фінальна; вона представляє центральні зони функціонування сепаратизованих структур у синтаксисі французької мови.

За рівнем поширеності відокремленої частини виділяються поширені синтагми (більше одного відокремленого компонента) та непоширені (однокомпонентні). За синтаксичною функцією як синтагма можуть виступати різні члени речення, що зумовлює широкий семантичний спектр дії сепаратизації: від змісторозривувальної, афективної до ритмомелодійної. Аналіз структурно-семантичних особливостей сепаратизації встановив тісний зв'язок між базовою частиною й відокремленою синтагмою в структурі висловлення. Очевидно, що суттєве значення в структурі сепаратизованого висловлення мають просодичні засоби. Сепаратизовані

синтагми завжди зберігають свою просодичну нестандартність і винятковість, оскільки зумовлені суб'єктивними намірами мовця та індивідуальними можливостями реципієнта. Просодика сепаратизованих структур створює новий, оригінальний, непередбачуваний фонетичний малюнок тексту, чим актуалізує його, робить ще більш інформаційно й емоційно насиченим.

Аналіз особливостей графічного маркування сепаратизованих структур крапкою указує на розширення функціональних можливостей, стилістичних і просодичних потужностей цього пунктуаційного знака в організації писемного мовлення. Виконуючи роль розчленовування синтаксичної структури, пунктуаційна крапка демонструє динаміку свого розвитку в напрямку зміст → структура (зміст зумовлює структуру).

Отже, структурна розчленованість конструкцій, широкий семантичний спектр, експресивність вираження, особлива просодика та графічне оформлення висловлення визначають основи, зміст і форму сепаратизації як своєрідного синтаксичного зв'язку сучасної французької мови.

Першим рівнем динаміки сепаратизації вважаємо її проникнення в писемну мову на початку ХХ ст. (творчість французьких поетів-модерністів). У пошуках нової форми, нових засобів вираження поети-модерністи оволоділи технікою верлібру, монтажу, симультанеїзму, каліграми; відмовилися від пунктуації як синтаксичного засобу оформлення писемного тексту; використовували розчленовані (сепаратизовані) синтаксичні структури. Сепаратизовані синтаксичні структури в поезії французьких модерністів (Г. Аполлінера, Ж. П. Арпа, Т. Тцари) були одиничними, не широкоживаними, не завжди графічно маркованими, сприймалися як нові оригінальні засоби вираження. Проте саме на цьому першому рівні свого входження в синтаксис французької художньої літератури вони заклали підґрунтя свого розвитку, відображали стиль епохи модернізму та дух другої культурної парадигми.

У літературі французького сюрреалізму сепаратизовані структури отримали свій подальший розвиток. Сюрреалістична доктрина «автоматичного письма» А. Бретона відкрила шлях до експериментів з образами та мовою (синтаксисом, словами, знаками, знаковою системою культури в цілому). У своєму філософському есе «Надя» – книзі про себе – А. Бретон дав рецепт того, як досягти сюрреалістичного автоматизму: це можливо через сон (*rêve*), марення, які виникають спонтанно, занурюють нас у себе та дають змогу піднятися як над ідеалізмом, так і над матеріалізмом:

Nous sortons. Elle me dit encore : « Je vois chez vous. Votre femme. Brune, naturellement. Petite. Jolie. Tiens, il y a près d'elle un chien. Peut-être aussi, mais ailleurs, un chat (exact). Pour l'instant, je ne vois rien d'autre. » Je me dispose à rentrer chez moi, Nadja m'accompagne en taxi. Nous demeurons quelque temps silencieux, puis elle me tutoie brusquement : « Un jeu : Dis quelque chose. Ferme les yeux et dis quelque chose. N'importe, un chiffre, un prénom. Comme ceci (elle ferme les yeux) : Deux, deux quoi ? Deux femmes. Comment sont ces femmes ? En noir. Où se trouvent-elles ? Dans un parc... Et puis, que font-elles ? Allons, c'est si facile,

pourquoi ne veux-tu pas jouer ? Eh bien, moi, c'est ainsi que je me parle quand je suis seule, que je me raconte toutes sortes d'histoires. Et pas seulement de vaines histoires : c'est même entièrement de cette façon que je vis » (A. Breton, Nadja).

Наведений уривок представляє стихійну роботу підсвідомого героїні (Наді), її суб'єктивних вражень, бажань, переживань, що не могло не відобразитися на синтаксисі тексту. Відзначаємо використання розчленованих синтаксичних структур розмовного мовлення (наприклад: *Deux, deux quoi ? Deux femmes. Comment sont ces femmes ? En noir. Où se trouvent-elles ? Dans un parc...*), сепаратизованих конструкцій (*Votre femme. Brune, naturellement. Petite. Jolie.*), що актуалізують синтаксис сюрреалістичної текстової тканини та формують стиль модерністської прози в цілому. Дослідження матеріалу вказує на значну кількість номінативних речень, на перевагу іменної групи слів (іменників, прикметників) над дієслівною, що ще раз засвідчує значущість для письменника-сюрреаліста почуттів, емоцій, сфери внутрішнього стану, порівняно з дієвістю.

Аналізований епізод вирізняється хаотичністю композиції, структурною безсистемністю, що є наслідком автоматичного монтажу, поєднання висловлень. Сепаратизовані структури засвідчують порушення синтаксичної ієрархії, недотримання граматичних правил, а отже, алогізм, ірраціоналізм синтаксичного зв'язку висловлень. Низка сепаратизованих другорядних членів речення іменної групи (означень) створює синкопний, рваний ритм, пришвидшений темп.

Виявлено, що в усіх видах мистецтва за допомогою поєднання різномірних елементів, руйнації об'єктивних зв'язків, часових, просторових, звукових, геометричних співвідношень тощо, демонстрації абсолютної свободи, бажання тотальних перетворень і трансформацій сюрреалістичне мистецтво ствердило нове буття, нове, виключно суб'єктивне світосприйняття. Підсумовуючи, висловимо думку про те, що сюрреалізм – це не просто манера, стиль оповіді, живопису, музики й т. ін., а очевидний духовний досвід, видозмінений стан свідомості художника. Щодо цього А. Бретон додає, що важливою є не перестановка слів, не довільне сполучення речень, образів, асоціацій, а відтворення істинного стану душі, який іноді межує з безумством.

Позитивною тенденцією сюрреалістичної поезики можна вважати оновлення поетичної мови, подальше заглиблення новаторських пошуків, а використання сепаратизації – це ефективний спосіб актуалізації сучасного синтаксису. У контексті викладеного вище сепаратизація у творах письменників-сюрреалістів ствердилася як особливий вид внутрішньотекстового синтаксичного зв'язку, що ввійшов до мови французької художньої літератури з «живого» внутрішнього мовлення. Сепаратизація зберігала свою оригінальність, своєрідність, стилістичну маркованість і засвідчувала нові форми вираження сюрреалістичної естетики.

Проникаючи в літературу різних художніх напрямів, течій і жанрів, сепаратизація на другому рівні динаміки наповнювалася новими характеристиками. Установлено, що за допомогою сепаратизації в літературі реалізму (і не тільки) виникали нові види граматичного зв'язку, відбувалося якісне оновлення, удосконалення динамічного стану синтаксичної системи французької мови

загалом. Сепаратизація другого рівня динаміки вписувалася в широкий контекст кардинальних змін художньої картини світу французького суспільства першої половини ХХ ст.

Отже, сепаратизація, імітуючи усність мовлення, невимушеність, експресивність спілкування, утілила один з основних принципів техніки мистецтва модернізму – творити свій світ тут і зараз, у присутності глядача, слухача, читача. Сепаратизація відображала авторську індивідуальну картину світу, у якому все відбувалося безпосередньо, природно, спонтанно (як і картини імпресіоністів, кубістів чи то ташистів, музичний джаз, театр Брехта, «автоматичне письмо» А. Бретона, «потік свідомості» М. Пруста, екзистенціалістські внутрішні монологи А. Камю, драматичні п'єси А. Жіда, Ж.-П. Сартра, фільми Л. Деллюка тощо).

У п'ятому розділі «Динаміка когезії та сепаратизації у французькій літературі другої половини ХХ ст.» з'ясовано динаміку когезії й сепаратизації в п'єсах «театру абсурду» та текстах «нового роману»; умотивовано їхнє текстоутворювальне значення як одиниць художнього мовлення алітератури. Установлено, що когезія та сепаратизація в синтаксичній структурі постмодерністського тексту займають нейтральну позицію й перебувають на третьому рівні динаміки. Здійснено аналіз типологічних і корелятивних відношень між когезією та сепаратизацією.

Друга половина ХХ ст. по-новітньому визначила культурно-історичне обличчя епохи, окреслила нові художні тенденції розвитку мистецтва, літератури, мови, а отже, і синтаксичних зв'язків у художньому тексті. Цей хронологічний зріз характеризувався розквітом модернізму, виникненням таких нових оригінальних художніх напрямів, як «театр абсурду», «новий роман», та становленням нової загальнокультурної мегапарадигми постмодернізму. Новий історичний період змінив сутність літератури, урізноманітнив її форми, засоби, техніки вираження, розширив перспективи сприйняття.

Піднявши проблему відчуженості, світоглядних стереотипів, безглуздості людського життя в споживацькому суспільстві, представники «нового роману» та «театру абсурду» запропонували нові техніки творчості, представили новий нетрадиційний, нестандартний погляд на світ, а також засвідчили появу нової філософії, нової моралі, сучасної форми мислення й, відповідно, новітнього структурування думки в тексті. Синтаксичний малюнок творів новороманістів складався з широких планів, панорамних, розмитих кінематографічних елементів, когезійно сполучених за принципом монтажу. Когезія в «новому романі» проявила справжнє мистецтво з'єднувати окремі уривки, епізоди в цілісний неперервний рух оповіді за допомогою таких новітніх імпліцитних прийомів, як дублювання, повторення, дзеркальне відображення. Незважаючи на фрагментарність, колажність, монтаж, складалася цілісна оповідь, що імпліцитно наповнена індивідуальним, суб'єктивним світом героя.

Як приклад, розглянемо особливості когезійного зв'язку «В лабіринті» («Dans le labyrinthe») новороманіста А. Роб-Гріє, який фіксував мінімальні деталі предметів, намагаючись через зображення зовнішнього дістатися внутрішнього світу, найпотаємніших глибин людської свідомості; прагнув осягнути неосяжну

подібність між об'єктивними речами й нашим суб'єктивним внутрішнім простором. Головним героєм оповіді став нав'язливий, повторюваний, зумисне знеособлений та одноплосинний опис предметів навколишнього світу – «речизм».

Простежено, що художня техніка письма в романах А. Робба-Гріє уподібнилася до техніки кінематографу, нефігуративного живопису, «конкретної» музики, мистецтва фотографії тощо. Письменник ретельно, «геометрично» виписував буденні предмети, які нагадували малярський оптичний кубізм. У цьому сенсі описи предметів у романах А. Робба-Гріє асоціюються із зображеннями на картинах П. Сезанна в стилі кубізму. Художник, послуговуючись технікою «речизму», протиставив суб'єктивному баченню мінливого світу імпресіоніста суб'єктивний, раціональний і схематичний світ кубіста:

Sur le bois verni de la table, la poussière a marqué l'emplacement occupé pendant quelque temps – pendant quelques heures, quelques jours, minutes, semaines – par de menus objets, déplacés depuis, dont la base s'inscrit avec netteté pour quelque temps encore, un rond, un carré, un rectangle, d'autres formes moins simples, certaines se chevauchant en partie, estompées déjà, ou à demi effacées comme par un coup de chiffon (1). Lorsque le contour est assez précis pour permettre d'identifier la forme avec certitude, il est aisé de retrouver l'objet original, non loin de là (2). Ainsi la trace circulaire a-t-elle été visiblement laissée par un cendrier de verre, qui est posé juste à côté (3). De même, un peu à l'écart, le carré qui occupe le coin gauche de la table, vers l'arrière, correspond au pied d'une lampe en cuivre placée maintenant dans le coin droit : un socle carré, haut d'environ deux centimètres, surmonté d'un disque de même épaisseur portant en son centre une colonne cannelée (4) (A. Robbe-Grillet, Dans le labyrinthe).

Наведений уривок являє собою цілісну надфразну єдність, що характеризується композиційно-структурною завершеністю. Перше висловлення – зачин – розпочинає, відкриває нове повідомлення, указує на місце розгортання подій. Останнє – кінцівка, – зберігаючи нейтральну модальність усього текстового фрагмента, структурно завершує його. Між собою висловлення поєднані послідовним, ланцюговим типом когезійного зв'язку. Кожне наступне розвиває, доповнює думку попереднього.

Описовий характер епізоду та його приналежність до роману «речизму» зумовили особливості використання лексико-семантичних засобів когезійного зв'язку. У результаті аналізу виокремлено такі лексичні поля: 1) лексика, що вказує на предмети побуту, інтер'єру (*une table, des objets, un chiffon, un cendrier, une lampe*); 2) слова на позначення типів геометричних фігур (*un rond, un carré, un rectangle*); 3) лексеми, що вказують на часові зв'язки (*pendant quelque temps, pendant quelques heures, quelques jours, minutes, semaines, quelque temps encore*); 4) слова, які маркують розміщення предметів (*sur le bois verni de la table, non loin de là, juste à côté, un peu à l'écart, le coin gauche de la table, vers l'arrière, dans le coin droit, haut d'environ deux centimètres*). Як засвідчує проведена розвідка, уживання тематичної лексики уможливило когезійний зв'язок висловлень на лексико-семантичному рівні та вказує на стильові ознаки тексту (напрямок «речизму»).

Окрім того, відзначимо використання таких імпліцитних синтаксично-стилістичних засобів, як стилістичні синоніми (*le contour – la trace – la forme*), нейтральні епітети (*le bois verni de la table, un cendrier de verre, le pied d'une lampe en cuivre, une colonne cannelée*), які також когезійно зв'язують висловлення в цілісний текст, стверджують основні характеристики роману «речизму», коли опис речей, навколишніх предметів, їхніх точних форм виходить на перший план та окреслюється як художній принцип. Когезію цитованого уривка визначають також імпліцитні просодичні засоби. Рівний тон, монотонність оповіді, протяжність ритму, емоційна нейтральність – фонетичні засоби, що імітують стиль «потoku свідомості», творять індивідуальну картину світу автора й водночас когезійно зв'язують висловлення в суцільну оповідь.

У ході дослідження визначено, що когезія в п'єсах «театру абсурду» (як і когезія в текстах «нового роману») відбувається, передусім, на рівні суб'єктивних розумінь, вражень, асоціацій та уявлень реципієнта. Установлено, що репліки в діалогах сполучені між собою переважно імпліцитним зв'язком: асоціативним й образним типом когезії, яка вимагає неабияких творчих зусиль від читача. Аналіз фактичного матеріалу підтвердив, що не формальні, зовнішні, логічні, традиційно-граматичні засоби зв'язку мали першочергове значення в синтаксисі текстів «нового роману» та «театру абсурду», а засоби зв'язку, що формувалися на імпліцитній основі й на глибоко змістових засадах. Отже, когезія в синтаксичній тканині «театру абсурду» та «нового роману» перебуває на другому рівні динаміки в ослабленій функціональній позиції.

Проблему синтаксичних зв'язків на новому рівні дослідження дає змогу представляти нова оптика бачення сепаратизації в мовленні героїв «театру абсурду». Для драматургів французького «театру абсурду» домінантною якістю буття був не розвиток, а розпад, руйнація у всьому та в комунікації зокрема. Мовлення героїв розпадалося на складові частини, які потім хаотично з'єднувалися, пов'язувалися за відсутності смислових і логічних зв'язків. Письменники використовували всі можливі засоби для імплікування у своїх творах однієї з надважливих тем сучасності – проблеми спілкування. Дослідження засвідчило, що сепаратизація в п'єсах «театру абсурду», окреслилась одним із таких засобів вираження мовної руйнації.

Розглянемо зразок абсурдистського діалогу чи, радше, монологу в п'єсі «Щасливі дні» («*Oh les beaux jours*») С. Беккета:

WINNIE – [...] *Je transpirais abondamment.* (Un temps.) *Autrefois.* (Un temps.) *Plus maintenant.* (Un temps.) *Presque plus.* (Un temps.) *La chaleur a augmenté.* (Un temps.) *La transpiration diminuée.* (Un temps.) *Ça que je trouve si merveilleux.* (Un temps.) *La façon dont l'homme s'adapte.* (Un temps.) *Aux conditions changeantes.* (Elle transfère l'ombrelle à la main gauche. (Un temps.) *Tenir en l'air fatigue le bras.* (Un temps.) *Pas en marchant.* (Un temps.) *Seulement au repos.* (Un temps.) *Voilà une observation curieuse.* (Un temps.) [...] (S. Beckett, *Oh les beaux jours*).

Героїня п'єси Вінні повільно розмірковує про речі, що її хвилюють. Вона зважує, підбирає потрібні слова, змушена зупинитися після кожної короткої

репліки, переборюючи власні емоції. У такому використанні сепаратизація указує на механічність, комунікативну некомпетентність дорослої жінки. Вона роздумує над кожним словом не тому, що намагається віднайти більш влучне серед них, не з метою точного вираження, а тому що її мовлення є стереотипним, шаблонним, позбавленим виразності. Мовлення Віні таке ж незв'язне, розчленоване, як і її мислення.

За рівнем поширеності виокремлюються сепаратизовані синтагми як однокомпонентні, непоширені (наприклад: *Autrefois*), так і багатокомпонентні, поширені (наприклад: *Aux conditions changeantes*); за синтаксичною функцією відокремлені елементи виступають у більшості випадків обставинами.

Аналіз засвідчив, що сепаратизовані структури мають важливе просодичне значення в структурі абсурдистського висловлення. Разом із частовживаними паузами, що маркуються в драматургічному тексті авторською ремаркою (як-от *Un temps*), вони сповільнюють темп мовлення, затягують враження, створюють ефект на зразок «уповільненого кадру» в кінофільмах. Цитований уривок нагадує неконтрольований «потік свідомості» головної героїні, у якому відсутня логіка розвитку подій, незрозумілі окремі явища та поняття, невмотивовані дії.

Отже, у текстах «театру абсурду» на перший план виходить не лексична система мови, а синтаксична, тобто зовнішня форма, а не внутрішній зміст. С. Беккет та інші драматурги-абсурдисти експериментували з мовою, синтаксисом, доводячи мовні конструкції до абсурду. Поширення сепаратизації в синтаксичній тканині абсурдистських п'єс, «нового роману», творах інших художніх напрямів схарактеризовує її як важливу текстоутворювальну одиницю художнього мовлення.

Останні десятиліття минулого століття пройшли під знаком постмодернізму, що домінував у всіх сферах духовного життя французького народу (світоглядній системі, науці, культурі, мистецтві тощо). На основі плюралізму (на відміну від бінарності, коли відбувається поділ на своїх і чужих, так та ні, добре й погано, правильно та неправильно й т. ін.), епоха постмодернізму уможливила співіснування різних ідеологій, світоглядних систем і філософій. Постмодернізм об'єднав різні типи мислення, принципи антропоцентричної та біокосмічної культурних парадигм, здійснивши тим самим загальне примирення поглядів, світорозумінь, картин світу. Саме у своєрідному поєднанні, синтезі протилежних, взаємовиключаючих принципів, традицій та інновацій – найбільша заслуга й глибинна сутність постмодерністської філософії. Проведена розвідка засвідчила, що в культурі постмодернізму творяться нова реальність, нова мова культури та новий текст.

Органічними рисами художнього постмодернізму стали фрагментарність, полістилістика, деструкція, монтаж, колаж, іронічність, зникнення авторського «я» (інтертекстуальність), вільне поєднання жанрів і стилів, творча співпраця з читачем тощо. Синтаксис постмодерністського тексту не можна вважати повною мірою ні ієрархічним, ні актуалізувальним – це яскраве сплетіння різних синтаксичних зв'язків. Тісна взаємодія синтаксичних засобів, що зорієнтовані і на зв'язування (синтаксичне злиття), і на розчленування синтаксичних структур,

зумовлює складність, проблематичність визначення основного та другорядного, додаткового синтаксичного зв'язку. Отже, когезія й сепаратизація в постмодерністській синтаксичній тканині займають нейтральну позицію та перебувають на третьому рівні динаміки.

Лінгвокультурологічний підхід дослідження уможливив визначення корелятивних відношень між когезією й сепаратизацією на різних рівнях їхньої динаміки. Установлено, що когезія та сепаратизація співвідносяться як опозиційні, коли перебувають на першому рівні динаміки й у сильній функціональній позиції. Когезія й сепаратизація визначаються як комплементарні синтаксичні зв'язки, якщо перебувають на другому рівні динаміки та в ослабленій функціональній позиції. Як рівнозначні синтаксичні зв'язки когезія й сепаратизація окреслюються на третьому рівні динаміки, у нейтральній функціональній позиції.

Когезія та сепаратизація продовжують свою динаміку в синтаксичній структурі сучасної французької мови, чим стверджують діалектичний шлях розвитку синтаксичних зв'язків, засобів їхнього вираження та мови в цілому. Відтак представлена проблема отримає свій подальший теоретичний і практичний розвиток у лінгвістичних студіях учених.

ВИСНОВКИ

У дослідженні розв'язано проблему синтаксичних зв'язків, зокрема динаміки когезії та сепаратизації в сучасній французькій мові. Наукову розвідку виконано у фокусі лінгвокультурологічного підходу, який уможливив експлікацію мовного й позамовного матеріалу в одній площині.

Концепція, мета та завдання наукової праці зумовили трьохрівневу методологію дослідження: філософську (фундаментальну), загальнонаукову й спеціально-наукову. Спеціально-наукову методологію в дисертаційній роботі представлено новітньою лінгвокультурологічною методикою *співвіднесення мовних знаків зі знаками культури*. Розроблена методика виявила системний підхід до вивчення феноменів мови, чим засвідчила діалектичну єдність і взаємодію культури народу та його мови.

У процесі аналізу ключових філософських ідей ХХ ст. з'ясовано, що культурфілософія європейського суспільства розвивалась у світлі вічної боротьби раціоналізму та ірраціоналізму, духовного й матеріального начал. Розвиток сучасної науки, для якого характерні відкритість, динамічність структури, усе більше зосереджує свою увагу на елементах непередбачуваності, випадковості, варіативності, імовірності. Наукові відкриття ХХ ст. представляють результати успішного поєднання різних форм, способів мислення: аналітичного й образного, логічного та інтуїтивного, точного, конкретного, математичного й абстрактного, метафізичного.

Проведений аналіз засвідчив, що в сучасному мистецтві, паралельно або відносно почергово отримували нове дихання класичні, академічні традиції минулого століття та засновувалися нові художні напрями, що найбільш виразно, цілісно й усебічно відображали ідеї часу. Обґрунтовано, що сучасна

філософія, наукові пошуки, мистецтво, культура в цілому перебували в єдиному світоглядному полі та склали лінгвокультурну ауру французького народу.

Лінгвокультурологічний методологічний підхід засвідчив, що соціодинаміка культури зумовлена змінами культурних парадигм – антропоцентричної й біокосмічної. На основі теорії коливання маятника Д. С. Чижевського побудовано схему чергувань художніх напрямів (модернізм – реалізм), що дало підставу стверджувати про загальні тенденції розвитку літератури та культури. Наприкінці ХХ ст. постмодернізм об'єднав різні типи мислення, принципи антропоцентричної й біокосмічної культурних парадигм, уможлививши гармонійне співіснування різних ідеологій, світоглядних систем і філософій, світорозуміння та картин світу.

Дослідження підтвердило гіпотезу, що зміни, які відбуваються в мові й синтаксисі зокрема, зумовлені лінгвокультурологічними чинниками. На матеріалі цієї наукової розвідки ми показали, що мова як одна з форм духовної культури народу є невід'ємною складовою частиною загальнокультурної парадигми, а вектор мовного розвитку визначається домінантною парадигмою культури всієї епохи. Зміна культурних, наукових парадигм неминуча, і саме вона визначає активізацію, виникнення та особливості функціонування тих чи інших мовних явищ.

Проведений аналіз підтвердив, що когезія першого рівня динаміки в літературі реалізму забезпечувала логічність, послідовність викладу думок, чітку композицію, зв'язність висловлень у межах надфразних єдностей та завершеність тексту в цілому. Ядро когезії першого рівня динаміки склали експліцитні засоби зв'язку (граматичні й лексико-семантичні). Дослідження виявило, що у французькій літературі модернізму когезія зазнала оновлення, уточнення, набула новітніх характеристик і перебувала на другому рівні динаміки. Когезійний зв'язок висловлень відбувався, передусім, за допомогою образних, алегоричних, асоціативних зв'язків. У літературі модернізму когезію окреслено в ослабленій функціональній позиції.

Першим рівнем динаміки сепаратизації вважаємо її проникнення в писемну мову на початку ХХ ст. у творчості французьких поетів-модерністів. Саме на цьому першому рівні входження в синтаксис французької художньої літератури сепаратизовані структури заклали основи свого розвитку, відображали стиль епохи модернізму та дух другої культурної парадигми.

Сепаратизація в літературі «потому свідомості», у французькій літературі екзистенціалізму перебувала на другому рівні динаміки та в ослабленій функціональній позиції. Сепаратизація в літературі реалізму як новітнє явище в ієрархічному, структурному синтаксисі сучасної французької мови не руйнувала академічних засад, загальної будови мови, а лише вказувала на основні тенденції розвитку, активізацію тих чи інших синтаксичних структур. У такому алітературному жанрі, як «театр абсурду», сепаратизація слугувала одним зі способів вираження мовленнєвої руйнації, акомунікабельності героїв п'єс; вона стала значущим текстоутворювальним засобом, що увиразнював мовні компетенції учасників комунікації. Сепаратизацію в текстах «нового роману» також окреслено як важливу текстоутворювальну одиницю художнього мовлення, яка сприяла

відображенню внутрішнього стану персонажів, їхніх душевних вібрацій, суб'єктивних відчуттів, індивідуальних образів, асоціацій, екзистенцій тощо.

У ході дослідження встановлено, що в синтаксичній тканині постмодерністського тексту когезія та сепаратизація перебувають на третьому рівні динаміки, у нейтральній функціональній позиції. Текстова тканина постмодерністської літератури поєднує в собі і ієрархічний, і актуалізувальний типи синтаксису. Синтаксичну специфіку постмодерністського художнього тексту складає можливість одночасного поєднання і когезії, і сепаратизації в одному текстовому фрагменті.

Аналіз фактичного матеріалу уможливив визначення корелятивних відношень між когезією та сепаратизацією на різних рівнях їхньої динаміки. Обґрунтовано, що когезія й сепаратизація можуть перебувати в опозиційних/комплементарних/рівнозначних взаємозв'язках.

Підсумовуючи, можемо стверджувати, що когезія та сепаратизація поєднують у собі як мовні, так і культурні ознаки, віддзеркалюючи домінанти епохи. Відтак когезія та сепаратизація визначаються як лінгвокультуреми, що мають спільну понятійну основу, на якій ґрунтуються мова (мовлення), мислення (менталітет) й культура народу.

Отже, лінгвокультурологічний підхід до проблеми динаміки когезії та сепаратизації в сучасній французькій мові встановив спільну спрямованість, синтез (у широкому розумінні) тенденцій розвитку мовних явищ, різних видів мистецтва, науки й культури. Синтез, який зумовлений єдністю мислення, наявністю загального світоглядного та художнього поля, картини світу, які ґрунтуються на самоусвідомленні людини епохи, людини, яка в пошуках «глибинної сутності» прагне всеєдності й спільності основ...

Представлене наукове дослідження відкриває перспективи для нових пошуків у сфері синтаксису художнього тексту з виходом у лінгвокультурологічну площину, а вивчення культурно-мовних зв'язків окреслюється як один з актуальних напрямів розвитку лінгвістики.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Станіслав О. В. Особливості когезії та сепаратизації у сучасній французькій мові: лінгвокультурологічний аспект / Станіслав Ольга Вадимівна : монографія. – Луцьк : Вежа-Друк, 2016. – 332 с.

Статті в наукових фахових виданнях:

2. Станіслав О. В. Тенденції розвитку синтаксису сучасної французької мови (теоретичний аспект) / О. В. Станіслав // Нова філологія : зб. наук. праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2012. – № 51. – С. 166–169.

3. Станіслав О. В. Явище сепаратизації у сучасному синтаксисі французької мови / О. В. Станіслав // Наукові записки. – Серія «Філологічна». – Острого : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2012. – Вип. 26. – С. 310–312.

4. Станіслав О. В. До проблеми розмежування приєднувальних та сепаратизованих конструкцій у сучасному синтаксисі / О. В. Станіслав // Слов'янський збірник. – Вип. 17 (ч. 2). – Київ : Вид. дім Дмитра Бурого, 2012. – С. 510–516.

5. Станіслав О. В. До питання зв'язності тексту: теоретичний аспект (на матеріалі французької мови) / О. В. Станіслав // Мова і культура. – Київ : Вид. дім Дмитра Бурого, 2012. – Вип. 15. – Т. VI (160). – С. 159–165.

6. Станіслав О. В. Особливості функціонування синтаксичних засобів когезії (на матеріалі французької мови) / О. В. Станіслав // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Серія «Філологічні науки». – Луцьк : РВВ «Вежа» ВНУ ім. Лесі Українки, 2012. – № 24 (249). – С. 215–220.

7. Станіслав О. В. Пунктуаційна крапка: нові тенденції уживання (на матеріалі сучасної французької мови) / О. В. Станіслав // Наукові записки. – Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія». – Вип. 30. – 2012. – С. 303–305.

8. Станіслав О. В. Динаміка сепаратизації у французькому синтаксисі ХХ століття / О. В. Станіслав // Волинь філологічна: текст і контекст. Актуальні проблеми сучасного мовознавства : зб. наук. праць / упоряд. І. П. Левчук. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – Вип. 14. – С. 242–251.

9. Станіслав О. В. Виникнення та функціонування сепаратизованих конструкцій у літературі французького модернізму (на матеріалі творів Г. Аполлінера, А. Бретона, А. Жида, А. Камю, Ж.-П. Сартра) / О. В. Станіслав // Наукові записки. – Вип. 118. – Серія «Філологічні науки (мовознавство)». – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. – С. 460–464.

10. Станіслав О. В. Сепаратизація як особливість синтаксису французьких сюрреалістів (на матеріалі творів Г. Аполлінера, А. Бретона Л. Арагона) / О. В. Станіслав // Наукові записки. – Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2013. – Вип. 35. – С. 362–366.

11. Станіслав О. В. Сепаратизація як стилетвірна особливість французьких екзистенціалістів (на матеріалі творів А. Жида, Ж.-П. Сартра, А. Камю) / О. В. Станіслав // Науковий вісник СНУ імені Лесі Українки. – Серія «Філологічні науки». – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. – Вип. 25 (274). – С. 77–82.

12. Станіслав О. В. Просодичні особливості сепаратизованих конструкцій (на матеріалі французької модерністської прози) / О. В. Станіслав // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. – Вип. 678 : Романо-слов'янський дискурс. – Чернівці : Вид. дім «Родовід», 2013. – С. 38–41.

13. Станіслав О. В. Стилестична нейтральність синтаксичної сепаратизації (на матеріалі текстів публіцистичного стилю сучасної французької мови) / О. В. Станіслав // Наукові записки. – Вип. 128. – Серія «Філологічні науки (мовознавство)». – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – С. 225–230.

14. Станіслав О. В. Сепаратизація як універсалія художньої картини світу французького модернізму початку ХХ століття / О. В. Станіслав // Наукові записки. Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2014. – Вип. 44. – С. 290–292.

15. Станіслав О. В. Сепаратизація та когезія як чинники формування семантики художнього тексту (на матеріалі сучасного французького синтаксису) / О. В. Станіслав // Мова і культура. – Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, 2014. – Вип. 17. – Т. II (170). – С. 354–358.

16. Станіслав О. В. Когезія як вияв синтагматичного типу синтаксису (на матеріалі французької мови) / О. В. Станіслав // Наукові записки. – Вип. 136. – Серія «Філологічні науки (мовознавство)». – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. – С. 312–317.

17. Станіслав О. В. Огляд теоретико-методологічних засад вивчення сучасного синтаксису: спектр проблематики, основні напрями досліджень, перспективи розвитку (на матеріалі французької мови) / О. В. Станіслав // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – Серія «Філологія». – Одеса, 2015. – Вип. 14. – С. 205–208.

18. Станіслав О. В. Когезія та сепаратизація: корелятивні відношення (на матеріалі синтаксису сучасної французької мови) / О. В. Станіслав // «Мовні та концептуальні картини світу» : зб. наук. праць КНУ ім. Тараса Шевченка. – Київ : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2015. – Вип. 2 (53). – С. 246–254.

19. Станіслав О. В. Новий погляд на синтаксичне членування тексту (графічний аспект дослідження) / О. В. Станіслав // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. – Вип. 761 : Романо-слов'янський дискурс. – Чернівці : Чернівецьк. нац. ун-т, 2015. – С. 73–75.

20. Станіслав О. В. Психолінгвістичні особливості синтаксичної когезії у структурі художнього внутрішнього мовлення (на матеріалі французької літератури потоку свідомості) / О. В. Станіслав // Наукові записки. – Серія «Філологічна». – Острого : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2015. – Вип. 56. – С. 286–289.

21. Станіслав О. В. Сепаратизація як прояв актуалізуючого типу синтаксису (на матеріалі сучасної французької мови) / О. В. Станіслав // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – Серія «Філологічні науки». – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. – № 3 (304). – С. 266–271.

22. Станіслав О. В. Синтаксична когезія як відображення традицій розвитку французького мистецтва ХХ століття (культурологічний аспект дослідження) / О. В. Станіслав // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – Серія «Філологія». – Одеса, 2015. – Вип. 17. – Т. 2. – С. 79–81.

23. Станіслав О. В. Періодизація французького синтаксису ХХ століття у площині лінгвокультурологічного аналізу (на прикладі когезії та сепаратизації) / О. В. Станіслав // Наукові записки. – Вип. 146. – Серія «Філологічні науки». – Кіровоград : Вид. Лисенко В. Ф., 2016. – С. 555–559.

24. Станіслав О. В. Наука та культура ХХ століття: спільність тенденцій розвитку / О. В. Станіслав // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». – Серія «Філологічна». – Острого : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2016. – Вип. 62. – С. 316–319.

25. Станіслав О. В. Структурно-композиційні особливості синтаксичної когезії у сучасній французькій мові / О. В. Станіслав // Одеський лінгвістичний вісник. – Вип. 7. – Одеса : РВВ НДЧ Нац. ун-ту «Одеська юридична академія», 2016. – С. 142–146.

26. Станіслав О. В. Експліцитні засоби вираження синтаксичної когезії (на матеріалі сучасної французької мови) / О. В. Станіслав // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – Серія «Філологічні науки». – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2016. – № 5 (330). – С. 310–314.

27. Станіслав О. В. Перший рівень динаміки синтаксичної когезії у сучасній французькій мові (на матеріалі художньої оповіді) / О. В. Станіслав // Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наук. праць. – Вип. 14. – Ужгород : ПП «Аутдор-Шарк», 2016. – С. 207–215.

28. Станіслав О. В. Особливості синтаксичної когезії у структурі внутрішнього мовлення (на матеріалі психологічної прози Ф. Моріака) / О. В. Станіслав // Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Серія «Філологічні науки (мовознавство)» : зб. наук. праць. – Т. 2, № 5. – Дрогобич, 2016. – С. 108–111.

29. Станіслав О. В. Синтаксична когезія як відображення культурної парадигми епохи (на матеріалі «потому свідомості» М. Пруста) / О. В. Станіслав // Актуальні питання іноземної філології : наук. журн. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2016. – № 4. – С. 172–177.

30. Станіслав О. В. Модернізм і виникнення синтаксичної сепаратизації: причинно-наслідковий зв'язок (на матеріалі французької мови) / О. В. Станіслав // Одеський лінгвістичний вісник. – Вип. 8. – Одеса : РВВ НДЧ Нац. ун-ту «Одеська юридична академія», 2016. – С. 83–86.

31. Станіслав О. В. Структурно-семантичні особливості сепаратизації в синтаксисі сучасної французької мови / О. В. Станіслав // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – Серія «Філологія». – Одеса, 2017. – Т. 2., № 25. – С. 115–117.

32. Станіслав О. В. Ключові принципи постмодернізму як світоглядне поле французької культури другої половини ХХ століття / О. В. Станіслав // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Серія «Перекладознавство та міжкультурна комунікація». – Херсон, 2017. – Вип. 1. – С. 68–71.

33. Станіслав О. В. Особливості синтаксичної когезії в екзистенціалістському монолозі (на матеріалі повісті А. Камю «Сторонній») / О. В. Станіслав // Одеський лінгвістичний вісник. – Вип. 9. – Одеса : РВВ НДЧ Нац. ун-ту «Одеська юридична академія», 2017. – С. 40–43.

34. Станіслав О. В. Динаміка синтаксичної сепаратизації у структурі французького сюрреалістичного тексту: лінгвокультурологічний погляд / О. В. Станіслав // Південний архів. Філологічні науки : зб. наук. праць. – Вип. LXVIII. – Херсон : ХДУ, 2017. – С. 121–125.

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав:

35. Станіслав О. В. До питання синтаксичної сепаратизації у французькій художній літературі початку ХХ століття (лінгвокультурологічний аспект дослідження) / О. В. Станіслав // *Science and Education a New Dimension. Philology.* – Budapest, 2013. – I (3). – P. 155–159.

36. Stanislav O. Separation and Cohesion: Cognitive Plane of Study (on the Material of French Syntax) / O. Stanislav // *The Advanced Science Journal.* – United States, 2014. – Issue 12. – P. 130–133.

37. Stanislav O. Separation as a manifestation of actualizing type of syntax (on the material of modern French language) / O. Stanislav // *The Advanced Science Journal.* – United States, 2015. – Issue 03. – P. 63–67.

38. Станіслав О. В. Особенности синтаксической сепаратизации в структуре художественной внутренней речи (психолингвистический аспект исследования) / О. В. Станіслав // *European Applied Sciences.* – Stuttgart, German : ORT Publishing, 2015. – № 4. – P. 69–72.

39. Станіслав О. В. Особенности синтаксической когезии во французской сюрреалистической прозе начала ХХ века (на материале произведений А. Бретона) / О. В. Станіслав // *Modern science – Moderní věda.* – Praga, Česká Republika, 2016. – № 2. – P. 149–157.

40. Станіслав О. В. Имплицитные средства выражения синтаксической когезии (на материале французского языка) / О. В. Станіслав // *East European Scientific Journal Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe.* – Warsava, Polska, 2016. – Vol. 2, № 3 (7). – P. 118–122.

АНОТАЦІЯ

Станіслав О. В. Динаміка когезії та сепаратизації у сучасній французькій мові. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальністю 10.02.05 – «Романські мови». – Київський національний університет імені Тараса Шевченка МОН України. – Київ, 2017.

У дисертації запропоновано новий підхід до розв'язання проблеми синтаксичних зв'язків у сучасній французькій мові. У площині лінгвокультурологічного аналізу розглянуто динаміку когезії та сепаратизації як різновидів синтаксичних зв'язків, як текстоутворювальних одиниць художнього мовлення й лінгвокультурем. Обґрунтовано, що динаміка когезії та сепаратизації – це віддзеркалення (пряме або опосередковане) в мові тих суспільних процесів, світоглядних напрямів, картини світу, художніх тенденцій розвитку, що відбувались у житті французького народу ХХ ст. У дослідженні встановлено, що в лінгвокультурологічному плані динаміка когезії та сепаратизації відбувається циклічно; вони функціонують почергово, на основі теорії коливання маятника загальнокультурних парадигм.

У синхронічному плані динаміка когезії й сепаратизації проходить кілька рівнів активізації.

Ключові слова: синтаксичний зв'язок, когезія, сепаратизація, лінгвокультурологічний підхід, рівні динаміки когезії та сепаратизації, культурна парадигма, мовна картина, текстоутворювальна одиниця художнього мовлення, синтез, лінгвокультурема.

АННОТАЦІЯ

Станислав О. В. Динамика когезии и сепаратизации в современном французском языке. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора филологических наук по специальности 10.02.05 – «Романские языки». – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко МОН Украины. – Киев, 2017.

В диссертации предлагается новый подход к решению проблемы синтаксических связей в современном французском языке. В рамках лингвокультурологического анализа рассмотрена динамика когезии и сепаратизации как разновидности синтаксических связей, текстообразовательных единиц художественной речи и лингвокультурем. Обосновывается, что динамика когезии и сепаратизации – это отражение (прямое или опосредованное) в языке тех общественных процессов, мировоззренческих направлений, картины мира, художественных тенденций развития, которые происходили в жизни французского народа в XX в.

В исследовании установлено, что в лингвокультурологическом плане динамика когезии и сепаратизации протекает циклично; они функционируют поочередно, на основании теории колебания маятника общекультурных парадигм. В синхроническом плане динамика когезии и сепаратизации разворачивается в двух направлениях – вертикальном и горизонтальном. Вертикальная динамика активизирует видоизменения когезии и сепаратизации сверху вниз: от синтаксических разновидностей межфразовой связи до текстообразовательных единиц художественной речи и лингвокультурем. Горизонтальная направленность когезии и сепаратизации подтверждает ее разноуровневую динамику. На первом уровне динамики когезия/сепаратизация принадлежат языку художественной литературы одного определенного направления (реализм/модернизм) или характеризуют идиостили отдельных писателей; выступают основной, типической разновидностью синтаксической связи. На втором – функционируют в языке художественной литературы независимо от направления, жанра текста; проявляются в разных структурных компонентах художественного произведения (внутреннем монологе, речи персонажей и т. п.), в творчестве многих писателей; выступают дополнительной синтаксической связью. Третьим уровнем динамики когезии и сепаратизации очерчено их функционирование в литературе постмодернизма; невозможно установить, какой вид синтаксической связи есть главным, основополагающим, а какой – дополнительным, второстепенным; когезия и сепаратизация сохраняют свою стилистическую окрашенность, качественно обновляются и, как правило, имеют нейтральный характер.

Анализ типологических и коррелятивных отношений между когезией и сепаратизацией указывает, что они могут пребывать в оппозиционных/комплементарных/равнозначных взаимосвязях.

В научной работе раскрывается механизм динамики когезии и сепаратизации, который воспроизводит философскую диалектическую триаду тезис – антитезис – синтез. На основании лингвокультурологической методики исследования доказано, что техника связи, которая устанавливает иерархическое подчинение частей, обеспечивает целостность структуры, соотносится с первой (антропоцентрической) культурной парадигмой, принципами иерархического синтаксиса и, соответственно, когезией. Техника актуализации образа, которая выдвигает понятие монтажа, фрагментарности, расчлененности, коррелирует со второй (биокосмической) культурной парадигмой, принципами актуализирующего синтаксиса и сепаратизацией. Техника художественного синтеза, которая сформировалась на основе плюрализма и полистилистики, соотносится с эпохой постмодернизма и принципами обеих культурных парадигм; она указывает на возможность одновременного равнозначного взаимодействия синтаксических средств, которые сориентированы на связывание (когезия) и расчленение (сепаратизация) синтаксических структур.

Доказано, что когезия и сепаратизация объединяют в себе как языковые, так и культурные признаки, отображая доминанты картины мира эпохи; они обосновываются как лингвокультуремы, которые имеют общую понятийную основу, на которой базируются язык, мышление и культура народа. Как культурные знаки – это фрагменты действительности, картины мира, которые, как правило, формируют национальные, идейные, мировоззренческие особенности народа (отображаются в философских взглядах, научных теориях, произведениях искусства). Как языковые знаки – это синтаксические связи, которые наполняются текстообразовательной значимостью. Таким образом, лингвокультуремы создают ядро культурного образа, ключевые идеи, символы нации и времени.

Исследование подтвердило гипотезу, что изменения, которые происходят в языке и в синтаксисе в частности, обусловлены как лингвистическими, так и культурологическими факторами. На материале данной научной работы мы показали, что язык как одна из форм духовной культуры народа выступает неотъемлемой частью общекультурной парадигмы, а вектор языкового развития определяется доминантной парадигмой эпохи. Смена мировоззренческих, культурных, научных парадигм неизбежна. Именно она определяет активизацию, возникновение и особенности функционирования тех или иных языковых явлений.

Использование комплексного (системного) подхода к изучению взаимосвязи единиц языка и культуры, интеграционного (синтезирующего) метода и специально разработанной методики исследования сделало возможным выполнение поставленных задач в работе.

Ключевые слова: синтаксическая связь, когезия, сепаратизация, лингвокультурологический подход, уровни динамики когезии и сепаратизации, культурная парадигма, языковая картина, текстообразовательная единица художественной речи, синтез, лингвокультурема.

RESUME

Stanislav O. V. The Dynamics of Cohesion and Separatisation in Modern French Language. – Manuscript.

Thesis for a Doctoral Degree in Philology, Specialty 10.02.05 – Romanic Languages. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2017.

The thesis offers a new approach to the solving of the problem concerning syntactic relations in the modern French language. In the area of linguoculturological analysis, the dynamics of cohesion and separatisation as varieties of syntactic relations, as text-producing units of artistic discourse and linguoculturemes, is examined. It is demonstrated that the dynamics of cohesion and separatisation is the reflection (direct or indirect) of social processes, world-view preferences, world pictures, artistic trends of the development that took place in the life of French people in the XX century, in the language. During the research, it was discovered that in the linguoculturological aspect, the dynamics of cohesion and separatisation is cyclical; they function alternately, what is based on the oscillation theory of the pendulum of common cultural paradigms. In terms of synchronicity, the dynamics of cohesion and separatisation goes through several levels of activation.

Key words: syntactic connection, cohesion, separatisation, linguoculturological approach, levels of cohesion and separatisation dynamics, cultural paradigm, language picture, text-producing unit of the artistic discourse, synthesis, linguocultureme.

Підписано до друку 17.10.2017 р.
Формат 60Ч84¹/₁₆. Обсяг 1,9 обл.-вид. арк., 1,9 ум. друк. арк.
Наклад 100 прим. Зам. 58.

Виготовлювач – Вежа-Друк
(м. Луцьк, вул. Бойка, 1, тел. (0332) 29-90-65).
Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4607 від 30.08.2013 р.